

Juni 2024

Het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen bij honden en paarden

AERES
HOGESCHOOL
DRONTEN

Voorwoord

Geachte lezer,

Met trots presenteren wij het onderzoeksrapport 'Het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen bij honden en paarden'.

Aeres huisvest als toonaangevende speler op het gebied van praktijkgericht onderzoek en onderwijs diverse lectoraten en een practoraat die zich richten op het waarborgen van het welzijn van dieren. Binnen Aeres hebben we het voorrecht een groot netwerk te hebben binnen de paarden- en hondensectoren. Dit stelt ons in staat om relevant toegepast onderzoek te doen naar het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen voor deze dieren. Onze betrokkenheid bij deze sectoren heeft ons niet alleen deskundigheid opgeleverd, maar heeft ook een hechte relatie met professionals en organisaties in beide werkvelden mogelijk gemaakt.

Het is van cruciaal belang dat we op een zorgvuldige manier hulp- en trainingsmiddelen inzetten, zodat we de band tussen mens en dier kunnen versterken zonder afbreuk te doen aan hun welzijn. In de huidige tijd, waarin het gebruik van dieren voor sport en plezier van mensen toeneemt, erkennen wij de complexiteit en uitdagingen die dit met zich meebrengt. Het waarborgen van het welzijn van deze dieren staat centraal in dit onderzoek.

Een speciaal woord van dank gaat uit naar de trainers van honden en paarden die hebben bijgedragen aan dit onderzoek. We waarderen de openhartige en anonieme gesprekken die we met hen hebben gevoerd. Deze gesprekken zijn van onschatbare waarde voor het begrijpen van de uitdagingen en mogelijkheden binnen deze dynamische sectoren.

Namens Aeres willen wij het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit hartelijk bedanken voor hun steun en erkenning van het belang van ons onderzoek. Samen streven we ernaar om dierenwelzijn te bevorderen en te verzekeren dat het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen in lijn blijft met de hoogste standaarden.

Dr. ir. Rien Komen
Vice-voorzitter College van Bestuur Aeres

Managementsamenvatting

Voor het beantwoorden van de motie waarin de heer Graus de regering verzoekt “alle dieronvriendelijke hulp- en trainingsmiddelen in kaart te laten brengen door (veterinair) ter zake deskundigen en deze uit te faseren” (Kamerstuk 28 286, nr. 1151) is een inventarisatie gedaan naar het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen bij honden en paarden in de praktijk. Deze diersoorten worden veel gebruikt, en bij het trainen en opleiden van honden en paarden wordt een breed scala aan trainings- en hulpmiddelen gebruikt.

Met dit onderzoek is een eerste verkenning gedaan naar het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen door trainers in de praktijk en de aanwezige kennis over emoties en leerprincipes van dieren bij trainers. Hierbij zijn de volgende twee onderzoeksvragen gesteld:

1. Welke kennis is er aanwezig bij trainers van honden en paarden over het herkennen van de gedragssignalen van honden en paarden en het gebruik van leertheorieën?
2. Welke hulp- en trainingsmiddelen worden gebruikt en vormen deze een risico op welzijnsaantasting bij het trainen van honden en paarden?

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen zijn trainers en instructeurs van honden en paarden geïnterviewd, zijn uitgebreide vragenlijsten verspreid onder trainers en instructeurs en is een risico-inschatting voor welzijnsaantasting van geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen uitgevoerd door dierenartsen en gedragsdeskundigen.

Vanwege het lage aantal trainers en instructeurs dat de vragenlijst volledig heeft ingevuld, kunnen er geen statistisch onderbouwde uitspraken worden gedaan over dit onderdeel van het onderzoek. De resultaten bieden echter wel nieuwe inzichten en aanknopingspunten voor vervolgonderzoek.

Voor het op correcte wijze gebruiken van hulp- en trainingsmiddelen is kennis van leerprincipes en het goed kunnen herkennen van gedragssignalen nodig. Dit werd bevestigd door de experts tijdens de diepte-interviews. Dit betekent dat het voor het dier duidelijk moet zijn wat de trainer van het dier verwacht en dat de trainer aan de hand van gedragssignalen moet kunnen aflezen of het dier iets niet begrijpt of onprettig vindt. Alleen dan kan ingeschat worden wat het effect van hulp- en trainingsmiddelen is, en of het gebruik correct is. Uit de resultaten van de vragenlijsten bleek dat zowel trainers van honden als van paarden moeite hadden juist te omschrijven wat de stand van de ogen, oren, mond en staart zou moeten zijn bij een bepaalde emotie. Indien een trainer niet in staat is aanwijzingen en signalen van het dier te lezen en juist te interpreteren en de voor dat dier geschikte trainingsmethode toe te passen, zal vrijwel ieder hulp- en trainingsmiddel dieronvriendelijk zijn.

Daarnaast bleek uit de resultaten van de vragenlijst dat hondentrainers goed bekend zijn met de begrippen van de leerprincipes en dat ze naar eigen zeggen in de praktijk het vaakst positieve bekrachtiging en negatieve correctie toepassen. Trainers en instructeurs van paarden waren minder bekend met de begrippen van leerprincipes en gaven zelf aan in de praktijk

het vaakst positieve bekrachtiging en positieve correctie toe te passen. Uit de interviews en vragenlijsten is zowel voor hond als voor paard een lijst samengesteld van de hulp- en trainingsmiddelen die in de praktijk gebruikt worden en waar trainers zelf een risico voor welzijnsaantasting zien.

Voor honden wordt door de trainers zelf de slipketting, ongeacht hoe die wordt gebruikt, op nummer één gezet als een hulp- of trainingsmiddel dat het welzijn van de hond aantast. De risico-inschatting van welzijnsaantasting door experts (dierenartsen en gedragsdeskundigen) leverde een vergelijkbaar beeld op. Bij de honden hadden zij grote zorgen over het risico op welzijnsaantasting bij het gebruik van de slipketting en anti-blafband met spray; volgens de experts worden deze middelen veelal niet correct gebruikt (slipketting) en/of is het heel lastig om het middel op de juiste manier te gebruiken (antiblafband met spray). Maar ook over de andere acht hulp- en trainingsmiddelen, die zijn meegenomen in het onderzoek, gaven de experts aan dat er een hoog risico was op welzijnsaantasting. De middelen waar de experts de grootste zorgen over hadden, werden door de trainers in de vragenlijst niet of nauwelijks genoemd als middelen die zij gebruiken.

Voor paarden wordt door de trainers zelf de slofteugel op nummer één gezet als hulp- of trainingsmiddel dat bij verkeerd/incorrect gebruik het welzijn van paarden aantast. De risico-inschatting van welzijnsaantasting door experts (dierenartsen en gedragsdeskundigen) leverde een ander beeld op. Het tongbandje/riempje en de opzet werden door de experts als het meest risicovol ingeschat bij correct gebruik. Bij verkeerd/incorrect gebruik werd de hoogste score voor risico op welzijnsaantasting gegeven voor opzet, sporen met wieltjes, zweep, tongbandje/riempje, slofteugel en staartbeugel. Dit vraagt aandacht voor bewustwording over correct gebruik, een aantal van deze middelen wordt namelijk door veel trainers uit de vragenlijst gebruikt (zoals slofteugel en zweep).

Deze inventarisatie naar het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen bij het opleiden van honden en paarden heeft enkele kritieke aandachtspunten aan het licht gebracht. Er is een grote noodzaak voor het herkennen van gedragssignalen om zo het gebruik van deze hulp- en trainingsmiddelen beter af te stemmen, met als doel het welzijn van de hond of het paard zoveel mogelijk te waarborgen. Het is essentieel dat bij het inzetten van hulp- en trainingsmiddelen deze correct, volgens de leerprincipes, worden gebruikt. Dit houdt in dat gewenst gedrag versterkt en ongewenst gedrag afgezwakt moet worden en dat elke druk van het hulpmiddel direct wordt weggenomen zodra het dier de juiste respons geeft.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Managementsamenvatting	3
1. Inleiding	5
1.1. Aanleiding	5
1.2. Doel en onderzoeksvragen	6
2. Leerprincipes en gedragssignalen	7
2.1. Leerprincipes	7
2.1.1. Algemeen	8
2.1.2. Gebruikte methode voor onderzoek naar kennis en toepassing leerprincipes	8
2.1.3. Bekendheid met leerprincipes	9
2.1.4. Gebruik van leerprincipes in de praktijk	10
2.1.5. Benoemen vormen van operante conditionering	11
2.2. Gedragssignalen	13
2.2.1. Algemeen	13
2.2.2. Honden	16
2.2.3. Paarden	17
3. Hulp- en trainingsmiddelen	18
3.1. Honden	18
3.1.1. Hulp- en trainingsmiddelen gebruikt in de praktijk	18
3.1.2. Zorgen over het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen in de praktijk	19
3.1.3. Risico-inschatting op welzijnsaantasting van hulp- en trainingsmiddelen	20
3.2. Paarden	24
3.2.1. Hulp- en trainingsmiddelen gebruikt in de praktijk	24
3.2.2. Zorgen over het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen in de praktijk	25
3.2.3. Risico-inschatting op welzijnsaantasting van hulp- en trainingsmiddelen	25
3.3. Samenvatting inventarisatiehulp- en trainingsmiddelen honden en paarden	30
4. Conclusies	31
5. Gebruikte bronnen	33
6. Bijlagen	34
6.1. Motie 1151	35
6.2. Hulp- en trainingsmiddelenlijsten	36
6.3. Begrippenlijst	41
6.4. Aanbevelingen trainers in de praktijk bij honden	43
6.5. Aanbevelingen trainers in de praktijk bij paarden	45
6.6. Toelichting van/door experts op risico-inschatting welzijnsaantasting hulp- en trainingsmiddelen hond	47
6.7. Toelichting van/door experts op risico-inschatting welzijnsaantasting hulp- en trainingsmiddelen paard	50

1.1. Aanleiding

In Nederland zijn naar schatting 450.000 paarden (KNHS, 2018) en worden bijna 2 miljoen honden gehouden (NVG, 2023). Met beide diersoorten wordt gewerkt en getraind waarbij verschillende trainingsmiddelen al decennialang een belangrijk hulpmiddel zijn. Hoewel sommige eigenaren erop staan dat hun dieren zonder hulpmiddelen worden getraind, worden deze middelen vaak gezien als een belangrijke manier om het gedrag van deze dieren te sturen en te verbeteren. Er is echter veel controverse rondom het gebruik van diverse hulp- en trainingsmiddelen en tegenstanders geven aan dat het gebruik ervan dierenleed kan veroorzaken.

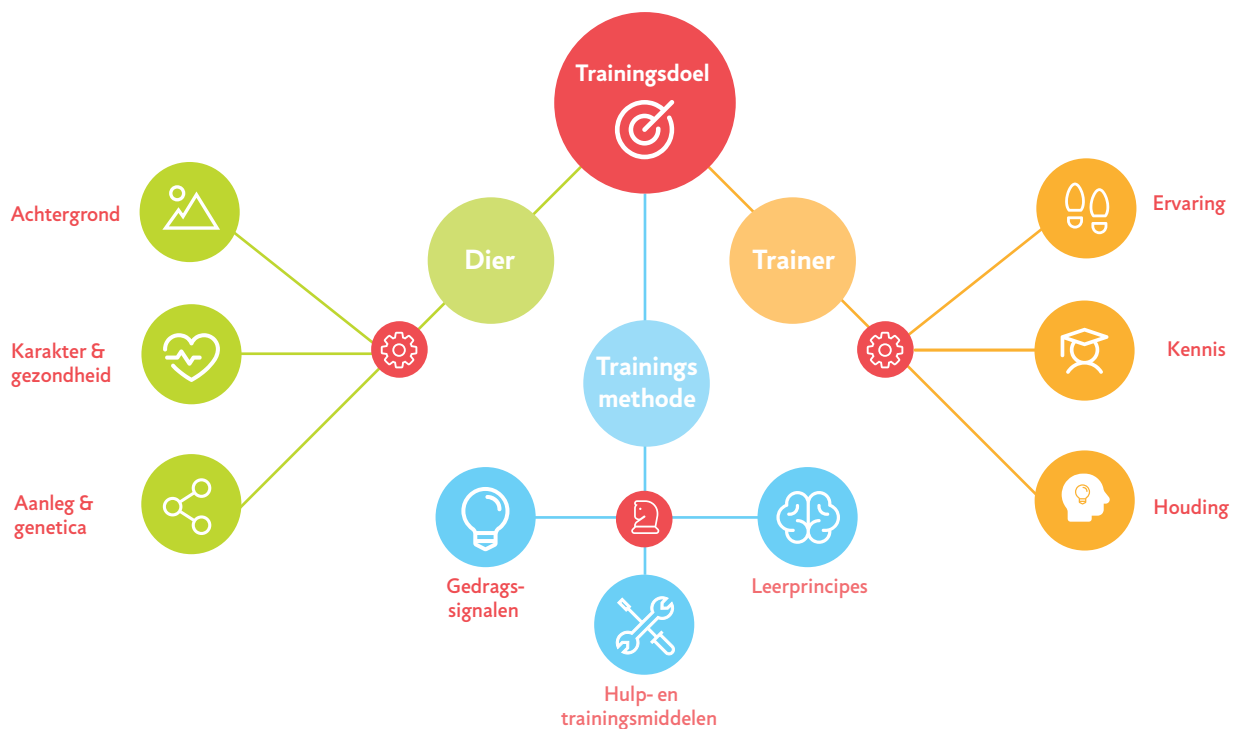
Het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen roept vragen op rondom het welzijn van het dier, wat onder andere heeft geleid tot het verbod op het gebruik van stroomstootapparatuur bij honden. Dit verbod heeft tot een motie geleid van Tweede Kamerlid Dion Graus van de Partij voor de Vrijheid (PVV) op 8 december 2020. Deze motie is de aanleiding van dit onderzoek. De indieners van de motie verzoeken de regering "alle dieronvriendelijke hulp- en trainingsmiddelen in kaart te laten brengen door (veterinair) ter zake deskundigen en deze uit te faseren" (Kamerstuk 28 286, nr. 1151, zie bijlage 6.1).

Het ministerie van LNV heeft vervolgens het lectoraat Human-Animal Interactions van Aeres Hogeschool Dronten gevraagd een inventarisatie naar dieronvriendelijke hulp- en trainingsmiddelen uit te voeren. Deze inventarisatie richt zich op honden en paarden omdat deze diersoorten veel gehouden en gebruikt worden en er bij de training en opleiding van

honden en paarden een veelheid aan hulp- en trainingsmiddelen worden gebruikt.

Daar waar mensen en dieren samenleven en werken vindt cross-species communicatie plaats. De basis van communicatie is het kunnen lezen en juist interpreteren van de aanwijzingen en signalen van de ander. Het dierwelzijnsvriendelijk kunnen trainen van dieren heeft alles te maken met het kunnen lezen en juist interpreteren van de aanwijzingen en signalen van het dier door de trainer maar ook van de trainer door het dier (Bell, Rogers, Taylor, & Busby, 2019; Visser, 2021). Dit betekent dat het voor het dier duidelijk moet zijn wat de trainer van het dier verwacht en dat de trainer aan het dier moet kunnen aflezen waar deze iets niet begrijpt of onprettig vindt.

Hoe dieren hun training beleven, hangt van veel factoren af: hun eigen karakter, genetische aanleg, mogelijkheden en ervaringen uit het verleden, de gekozen trainingsmethode en het daarbij gebruikte hulp- of trainingsmiddel door de trainer (zie figuur 1). Indien een trainer niet in staat is aanwijzingen en signalen van het dier te lezen en juist te interpreteren en de op dat moment geschikte trainingsmethode toe te passen, zal vrijwel ieder hulp- en trainingsmiddel dieronvriendelijk zijn. Daarnaast zijn er mogelijk hulp- en trainingsmiddelen die ongeacht het wel of niet kunnen lezen en interpreteren van de aanwijzingen en signalen van het dier, dieronvriendelijk zijn en voor een onacceptabele aantasting van het dierenwelzijn zorgen.

Figuur 1. Schematische weergave van factoren die een rol spelen bij de keuze van het gebruik van trainingsmethode en het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen.

Een aspect waarin trainers aanzienlijk van elkaar verschillen is de manier waarop zij met dieren communiceren en welke trainings-methode en hulpmiddel zij gebruiken om dieren nieuwe vaardigheden/gedragingen aan of af te leren. De trainingsmethode en het hulpmiddel worden in de praktijk met name bepaald door de omstandigheden, het trainingsdoel, de kennis, houding en ervaring van de trainer (Cobb, Otto, & Fine, 2021). Voor het trainen van dieren is als eerste van belang te weten waarvoor het dier gebruikt gaat worden (gebruiksdoel), ten tweede in hoeverre het individuele dier is toegerust voor dat gebruiksdoel (geschiktheid van het dier) en ten derde het kunnen benoemen welke vaardigheden het dier moet beheersen om geschikt te zijn voor dat gebruiksdoel. Hierbij spelen verschillende factoren een rol. Deze factoren zijn in te delen in diergelateerde factoren: karakter, aanleg, ervaringen, diersoort, fysieke mogelijkheden etc.; en mensgerelateerde factoren: gebruiksdoel, kennis (dier, stresssignalen, leertheorieën), houding etc. (Cobb et al., 2021; Merckies & Franzin, 2021). Wanneer een trainer bewust of onbewust onvoldoende rekening houdt met deze factoren bij het aan- of afleren van vaardigheden tijdens trainingen kan dit leiden tot het toepassen van een voor dat doel en dier onjuiste trainingsmethode of gebruik van hulp- of trainingsmiddel, waarbij er een risico op welzijnsaantasting bij het dier ontstaat.

Er bestaat niet zoiets als 'een' of 'de' trainingsmethode. Elke trainingsmethode is afgestemd op zowel het dier als de trainer; en dus op diergelateerde factoren en mensgerelateerde factoren. Binnen een trainingsmethode is wel onderscheid te maken tussen onderdelen die wel of niet gebruikt worden: een voorbereiding op een training (bijvoorbeeld het voor bepaalde tijd isoleren van een dier om daarna rustig te kunnen trainen);

het gebruik van de verschillende leerprincipes en het gebruik van eventuele hulp- of trainingsmiddelen. De mix van deze onderdelen in combinatie met de dierfactoren maakt hoe het dier de training ervaart.

1.2. Doel en onderzoeksvragen

Het doel van het onderzoek is om te inventariseren wat het risico is op welzijnsaantasting bij het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen bij het trainen van honden en paarden. Omdat het risico op welzijnsaantasting bij het gebruik van een hulp- of trainingsmiddel ook grotendeels afhangt van hoe en wanneer het wordt gebruikt, wordt ook de kennis van het herkennen van gedragssignalen van honden en paarden en het gebruik van leertheorieën bij trainers geïnterviewd. Dit onderzoek zal naar verwachting bijdragen aan meer bewustwording van het correcte gebruik van hulp- en trainingsmiddelen bij trainers. De volgende twee onderzoeksvragen worden behandeld:

1. Welke kennis is er aanwezig bij trainers van honden en paarden over het herkennen van de gedragssignalen van honden en paarden en het gebruik van leertheorieën?
2. Welke hulp- en trainingsmiddelen worden gebruikt en vormen deze een risico op welzijnsaantasting bij het trainen van honden en paarden?

2. Leerprincipes en gedragssignalen

Om hulpmiddelen en trainingsmiddelen op de juiste manier te gebruiken (i.e. op een manier die niet schadelijk is voor het welzijn van dieren), is het essentieel om diepgaande kennis te hebben van de leerprocessen bij dieren en inzicht te hebben in hoe je de impact van training op het welzijn van het dier kunt inschatten. Met de eerste onderzoeksvraag wordt onderzocht in hoeverre de kennis over leerprincipes en gedragssignalen bij trainers en instructeurs van honden en paarden aanwezig is en hoe deze in de praktijk wordt toegepast.

Het eerste segment (2.1) van dit hoofdstuk focust op leerprincipes. Als eerste wordt de theoretische basis van leerprincipes behandeld, gevolgd door de methode van onderzoek naar de mate van bekendheid en de praktische toepassing ervan door trainers en instructeurs, inclusief de uitkomsten van dit specifieke onderzoek. In het volgende gedeelte (2.2) van dit hoofdstuk worden gedragssignalen behandeld. Eerst wordt de theorie over het interpreteren van gedragssignalen van dieren uiteengezet, gevolgd door de methode waarmee is onderzocht hoe goed trainers en instructeurs hiermee vertrouwd zijn, en worden de bevindingen van dit onderdeel weergegeven.

2.1. Leerprincipes

2.1.1. Algemeen

Leertheorieën zijn bredere theoretische kaders die proberen het leren als fenomeen te begrijpen en te verklaren. Ze zijn gebaseerd op psychologische, cognitieve en educatieve principes en bieden een theoretisch kader om het leerproces te begrijpen, inclusief factoren die van invloed zijn op leren, hoe mensen en dieren informatie verwerken en hoe kennis wordt geconstrueerd.

Leerprincipes zijn concrete richtlijnen en strategieën die worden gebruikt om effectief leren te bevorderen. Ze zijn gebaseerd op empirisch onderzoek en praktijkervaring en bieden specifieke aanbevelingen voor het organiseren en faciliteren van leerprocessen. Over het algemeen worden leerprincipes geassocieerd met actieve processen waarbij kennis wordt verworven, zoals klassieke conditionering, operante conditionering en observatief leren. Dit onderzoek richtte zich op operante conditionering bij het trainen van honden en paarden, omdat deze vorm specifiek van toepassing is wanneer er gebruik wordt gemaakt van hulp- en trainingsmiddelen.

In operante conditionering wordt gedrag versterkt of verzwakt door beloningen of correcties die volgen op het gedrag. Een correctie kan bestaan uit het uitvoeren van een straf, of het verwijderen van iets dat het dier als positief ervaart. Dit proces van associatie tussen gedrag en consequenties helpt individuen om te leren welke acties leiden tot gewenste resultaten en welke tot ongewenste resultaten, waardoor gedrag kan worden aangepast (Staddon & Cerutti, 2003). Operante conditionering

is op te delen in vier kwadranten: positieve bekrachtiging, negatieve bekrachtiging, positieve correctie, negatieve correctie (zie figuur 2). Voor elk van deze kwadranten volgen hieronder ook definities. Bij deze definities is het belangrijk te beseffen dat de woorden positief en negatief respectievelijk betekenen het toedienen/geven en het afnemen/wegnemen. Het gebruik van de woorden positief en negatief zorgt vaak voor verwarring.

Bij positieve bekrachtiging wordt een beloning of een andere positieve stimulus gegeven als reactie op het gewenste gedrag. Dit verhoogt de motivatie en versterkt het gewenste gedrag. Het belangrijkste doel van positieve bekrachtiging is om het gedrag te versterken en ervoor te zorgen dat het vaker voorkomt. Voorbeeld: een compliment geven.

Negatieve bekrachtiging verwijst naar het verwijderen of verminderen van een onaangename stimulus of gebeurtenis nadat een gewenst gedrag is vertoond. Het doel van negatieve bekrachtiging is om de waarschijnlijkheid van herhaling van het gewenste gedrag te vergroten. Voorbeeld: het stoppen van het lampje van 'autogordels aan' wanneer de gordels vastgeklit zijn.

Positieve correctie (of positieve straf) verwijst naar het toevoegen van een onaangename stimulus of gebeurtenis na een bepaald gedrag, met als doel de waarschijnlijkheid van herhaling van dat gedrag te verminderen. Positieve straf is gericht op het verminderen van ongewenst gedrag door het toedienen van een onaangename prikkel. Voorbeeld: extra huiswerk voor niet opletten in de klas of niet meer aan schrikdraad komen vanwege de eerder ervaren stroomstoot.

Negatieve correctie (of negatieve straf) verwijst naar het wegnemen of verminderen van een aangename stimulus of gebeurtenis na het vertonen van ongewenst gedrag, met als doel de waarschijnlijkheid van herhaling van dat gedrag te verminderen. Dit wordt gedaan om het ongewenste gedrag te ontmoedigen en te verminderen. Voorbeeld: bij kinderen het intrekken van privileges als broer en zus ruzie blijven maken of het negeren van een hond wanneer het om aandacht vraagt of bedelt.

Zie voor deze en andere definities van leerprocessen en leerprincipes de begrippenlijst (Bijlage 6.3).

	Stimulus toevoegen	Stimulus weghalen
Gedrag versterken	<p>Positieve bekrachtiging</p> <p>Bij positieve bekrachtiging wordt een beloning of een positieve stimulus gegeven als reactie op het gewenste gedrag. Dit verhoogt de motivatie en versterkt het gewenste gedrag. Het belangrijkste doel van positieve bekrachtiging is om het gedrag te versterken en ervoor te zorgen dat het vaker voorkomt.</p>	<p>Negatieve bekrachtiging</p> <p>Negatieve bekrachtiging verwijst naar het verwijderen of verminderen van een onaangename stimulus of gebeurtenis nadat een gewenst gedrag is vertoond. Het doel van negatieve bekrachtiging is om de waarschijnlijkheid van herhaling van het gewenste gedrag te vergroten.</p>
Gedrag verminderen	<p>Positieve correctie</p> <p>Positieve correctie (of positieve straf) verwijst naar het toevoegen van een onaangename stimulus of gebeurtenis na een bepaald gedrag, met als doel de waarschijnlijkheid van herhaling van dat gedrag te verminderen.</p>	<p>Negatieve correctie</p> <p>Negatieve correctie (of negatieve straf) verwijst naar het wegnemen of verminderen van een aangename stimulus of gebeurtenis na het vertonen van ongewenst gedrag, met als doel de waarschijnlijkheid van herhaling van dat gedrag te verminderen.</p>

Figuur 2. Uitleg van de verschillende vormen van operante conditionering

Het gebruik van bekrachtigers, en met name de positieve bekrachtiging, bij het trainen van dieren is de meest welzijns-vriendelijke methode. Het gebruik van een combinatie van positieve en negatieve bekrachtiging geeft een sneller resultaat dan het gebruik van alleen positieve bekrachtiging (Innes & McBride, 2008; McLean & Christensen, 2017; Wergård et al., 2015).

De timing van het toedienen/wegnemen van de bekrachtiger is heel belangrijk, maar de timing is nog belangrijker bij gebruik van correctie. Het is namelijk heel makkelijk om een verkeerd gedrag aan te leren bij een te late reactie van de trainer bij gebruik van een correctie (Nielsen, 2020). Een veel gemaakte fout is een hond straffen als hij, nadat hij is weggelopen, bij je terugkomt als je hem roept. De associatie tussen terugkomen en gestraft worden is dan snel gelegd. Het gebruik van bekrachtigers is niet alleen vanuit welzijnsoogpunt beter, het is ook makkelijker om te gebruiken tijdens het trainen omdat het focust op het gewenste gedrag en niet op het gedrag dat moet worden afgeleerd. Veel trainers maken daarbij ook nog gebruik van een clicker waarmee de timing van de bekrachtiger nog preciezer kan worden gegeven.

2.1.2. Gebruikte methode voor onderzoek naar kennis en toepassing leerprincipes

Voor de inventarisatie van de kennis van leerprincipes in dit onderzoek (onderzoeksvraag 1) is een vragenlijst verspreid onder trainers van honden en paarden. Omdat het gebruik van operante conditionering bij het trainen van dieren een belangrijke rol speelt is in deze vragenlijst vooral de nadruk gelegd op de verschillende vormen van operante conditionering (positieve bekrachtiging, negatieve bekrachtiging, positieve correctie en negatieve correctie).

De vragen over de kennis van leerprincipes zijn op diverse wijzen gesteld, zodat ook trainers die wellicht niet vertrouwd zijn met de terminologie, maar wel bekend zijn met de principes, deze konden beantwoorden. Er is onderzocht 1) of de trainers bekend zijn met de terminologie van leerprincipes, 2) van welke principes ze in de praktijk zelf gebruik maken en 3) of ze in de praktijkvoorbeelden die in de vragenlijst werden gegeven, één van de vier vormen van operante conditionering herkenden. De vragenlijst stond vier weken open en is verspreid onder professionele trainers en instructeurs bij de honden en de paarden. Bij de honden zijn 231 trainers/instructeurs begonnen met het invullen van de vragenlijst en hebben 76 daarvan de vragenlijst volledig ingevuld. Bij de paarden zijn 155 trainers/instructeurs begonnen aan de vragenlijst en hebben 65 daarvan de vragenlijst volledig ingevuld. Het voltooiingspercentage was daarmee 33% voor honden en 43% voor paarden.

De meeste hondentrainers die de vragenlijst hebben voltooid gaven aan werkzaam te zijn als trainer in basis gehoorzaamheid van de hond (41%), als instructeur politiehonden (16%), als gedragstherapeut (16%), en als dresseur Koninklijke Nederlandse Politiehonden Vereniging (KNPV) (4%). Daarnaast hebben in kleinere percentages trainers hulphonden en assistentiehonden, trainers in balans en coördinatie, verschillende recreatieve activiteiten (Rally O, Hoopers, Canicross) en speuren meegedaan.

Het merendeel van de paardentrainers/instructeurs (72%) gaf aan dressuur als hoofddiscipline te hebben, dit werd gevolgd door springen en mennen met respectievelijk 9% en 8%. De overige 11% waren trainers/instructeurs die actief waren in eventing, draf- en rensport, western, reining en endurance.

2.1.3. Bekendheid met leerprincipes

Als eerste is gevraagd of trainers/instructeurs bekend waren met de terminologie. Hiervoor werd gevraagd of ze per begrip konden aangeven of ze dit kenden of niet. De resultaten voor honden zijn te zien in figuur 3 en voor paarden in figuur 4. Nagenoeg alle honden trainers/instructeurs in dit onderzoek gaven aan bekend te zijn met operant conditioneren en de

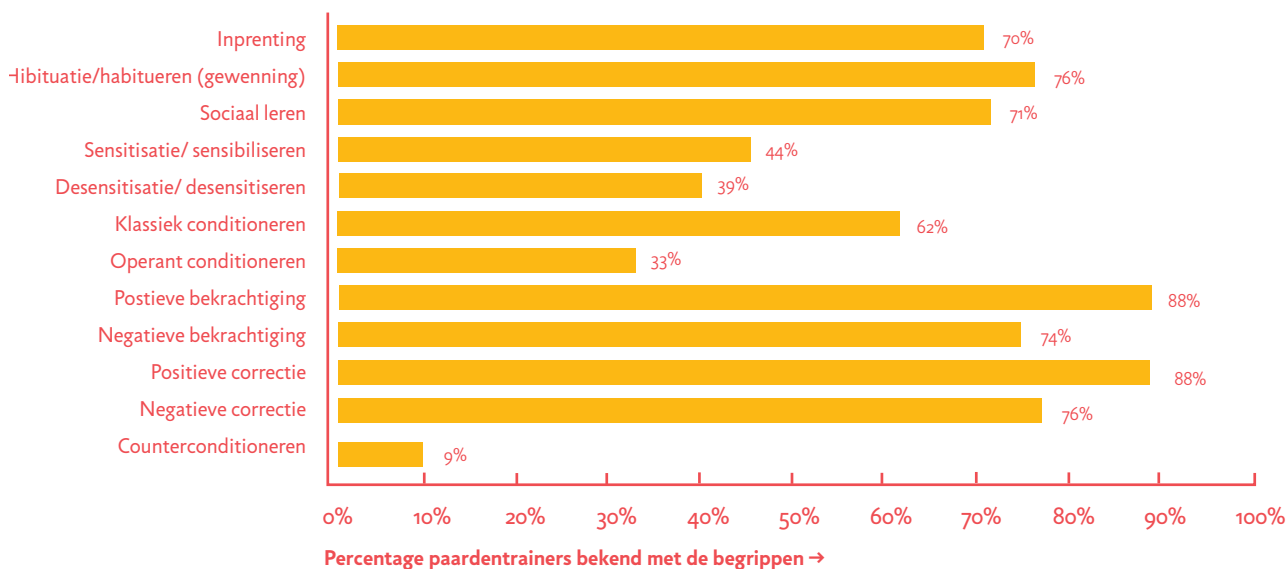
daarbij behorende begrippen positieve bekrachtiging, negatieve bekrachtiging, positieve correctie en negatieve correctie (zie figuur 3). Ook andere begrippen omtrent leerprincipes, zoals habituatie en klassiek conditioneren, waren bij 74% of meer van de honden trainers/instructeurs bekend.

Figuur 3. Percentage van de hondentrainers dat aangeeft bekend te zijn met de verschillende begrippen omtrent leerprincipes.

Bij de paarden bleek ook dat, in dit onderzoek, de begrippen positieve bekrachtiging, negatieve bekrachtiging, positieve correctie en negatieve correctie goed bekend zijn onder trainers/instructeurs van paarden (74% – 88% van de respondenten gaf aan de begrippen te kennen, zie figuur 4).

De trainers van paarden waren minder bekend met begrippen als sensitatie en desensitatie (39%-44%). Counterconditioneren was bij bijna niemand een bekend begrip, 9% van de paardentrainers/instructeurs kende dit begrip.

Figuur 4. Percentage van paardentrainers dat aangeeft bekend te zijn met de verschillende begrippen omtrent leerprincipes

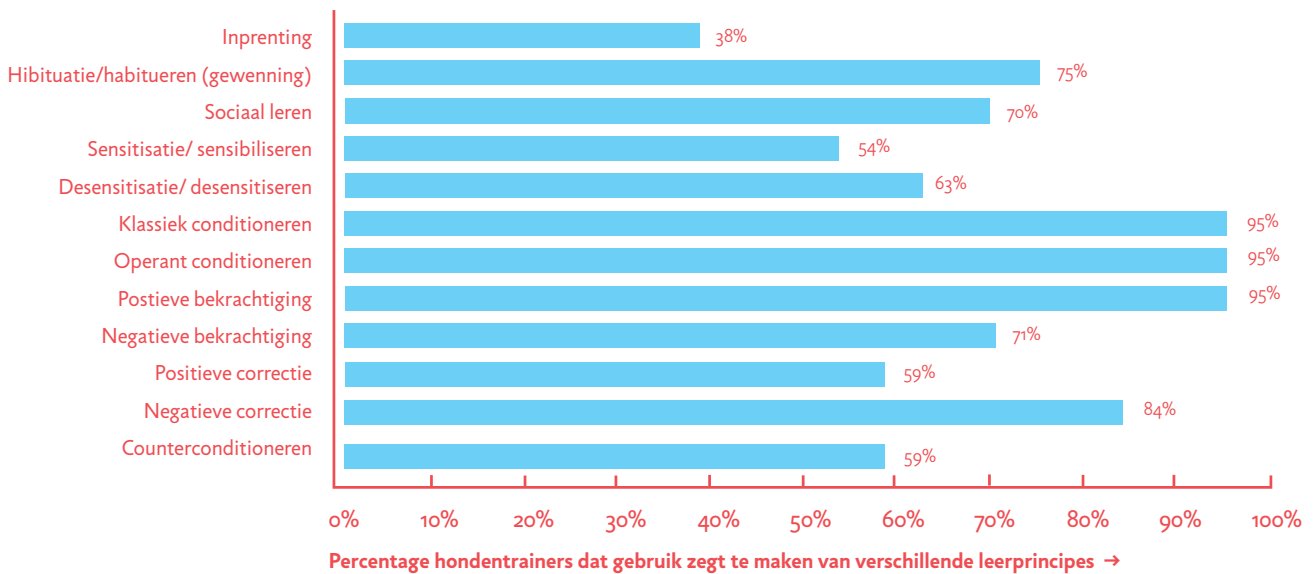
2.1.4. Gebruik van leerprincipes in de praktijk

Ook is gevraagd of de trainers/instructeurs zelf in de praktijk de verschillende vormen van leren toepasten. Hiervoor kregen ze dezelfde lijst met termen te zien, zonder verdere uitleg wat de termen precies inhouden. De resultaten van de hondentrainers/instructeurs staan in figuur 5, en van de paardentrainers/instructeurs in figuur 6.

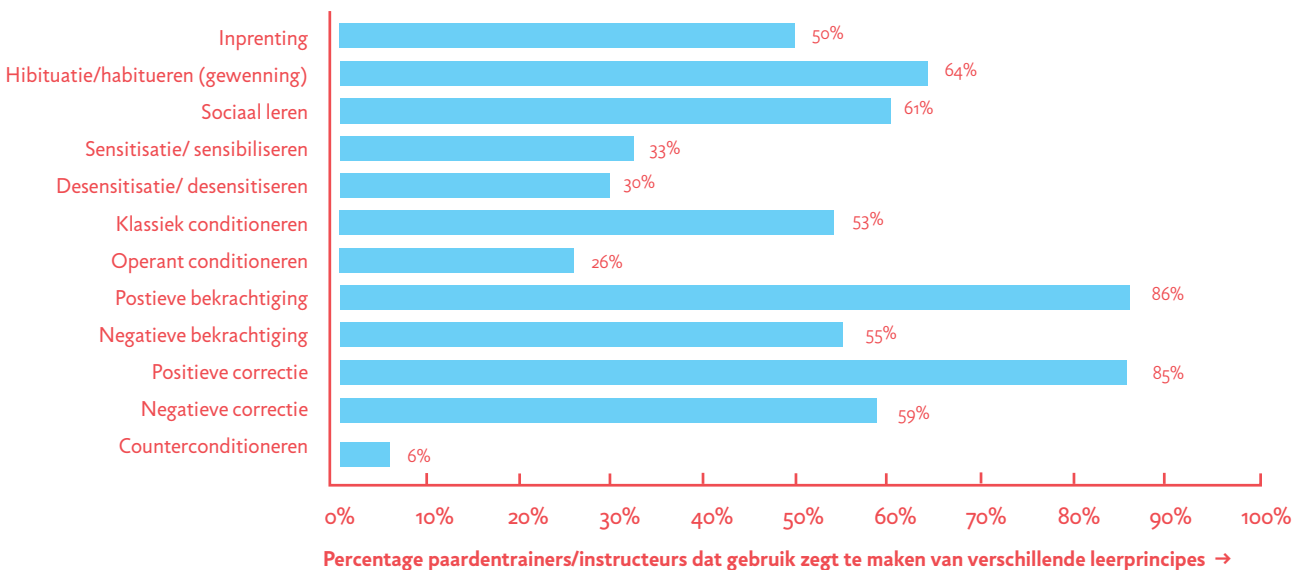
Bijna alle geraadpleegde hondentrainers/instructeurs zeggen in de praktijk gebruik te maken van klassieke en operante conditionering (beiden 95%). Daarnaast wordt door 75% van de hondentrainers/instructeurs in de praktijk ook gebruik gemaakt van gewenning/habituatie (zie figuur 5).

Binnen de operante conditionering gaf 95% van de trainers/instructeurs in de praktijk gebruik te maken van positieve bekrachtiging, 71% van negatieve bekrachtiging, 59% van positieve correctie en 84% van negatieve correctie.

Vierenzestig procent van de geraadpleegde paardentrainers/instructeurs zegt in de praktijk gebruik te maken van habituatie/gewenning, 53% van klassieke conditionering en 26% van operante conditionering (zie figuur 6). Hoewel maar 26% aangeeft gebruik te maken van operante conditionering, zegt 86% van alle paardentrainers positieve bekrachtiging te gebruiken, 55% zegt negatieve bekrachtiging te gebruiken, 85% positieve correctie en 59% negatieve correctie. Deze laatste vier zijn de vier vormen van operante conditionering.

Figuur 5. Percentage honden trainers/instructeurs dat in de praktijk gebruik zegt te maken van verschillende leerprincipes

Figuur 6. Percentage paardentrainers/instructeurs dat in de praktijk gebruik zegt te maken van verschillende leerprincipes

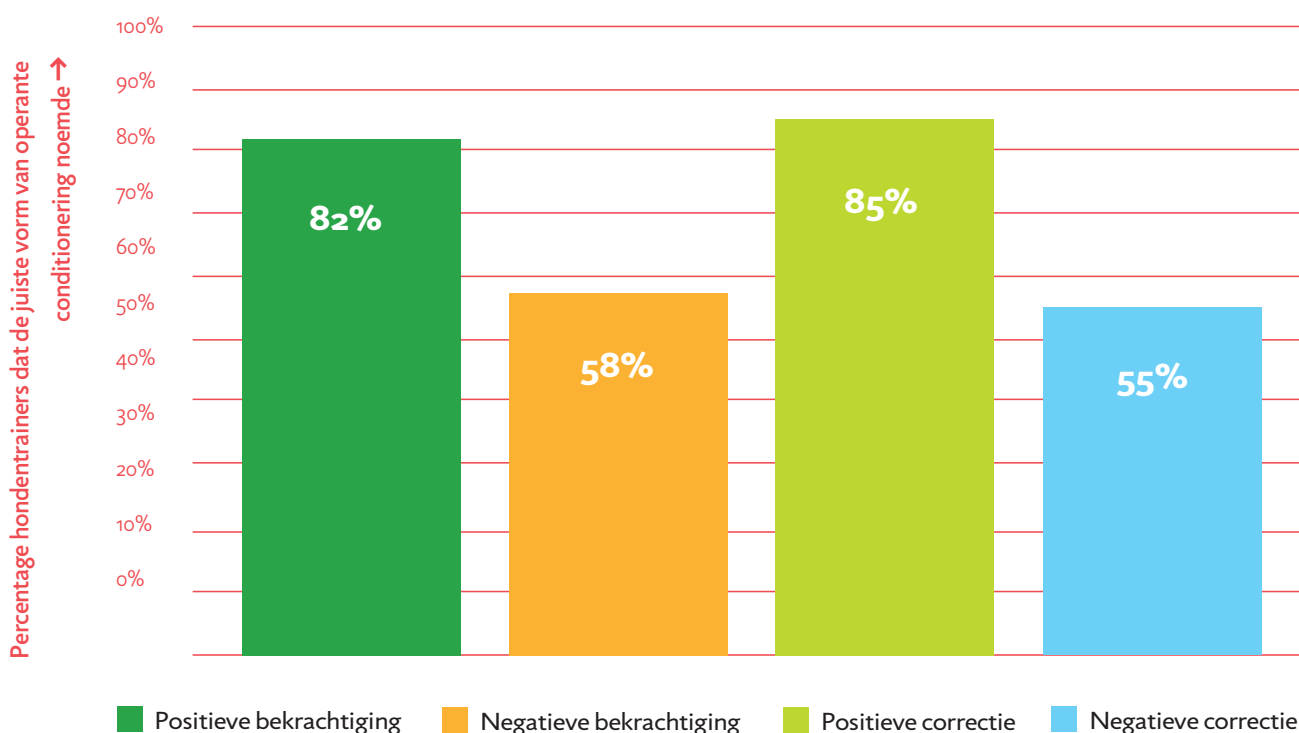
2.1.5. Benoemen vormen van operante conditionering

Voor het kunnen toepassen van de leerprincipes in de praktijk is het niet alleen nodig om van het begrip gehoord te hebben maar ook het juiste begrip bij de juiste situatie te kunnen benoemen. Hiervoor zijn praktijkvoorbeelden met verschillende typen operante conditionering gegeven. Van elke vorm van operante conditionering werden drie praktijkvoorbeelden gegeven. In totaal kregen de respondenten dus 12 voorbeelden voorgelegd. De respondenten wisten niet hoe deze verdeling was, ze konden ook andere opties dan een van de vier vormen van operante conditionering noemen (zie hieronder de antwoord opties A t/m G). Eén van de voorbeelden bij honden was: Wanneer je een harde ruk aan de riem geeft op het moment dat de hond trekt. En voor paarden: Wanneer je merkt dat een paard net zo lang tegen je jaszak aanduwt totdat je een snoepje geeft. Bij honden was het juiste antwoord bij bovenstaand voorbeeld positieve correctie, bij paarden was het juiste antwoord bij bovenstaand voorbeeld positieve bekrachtiger.

Om niet afhankelijk te zijn van het wel of niet kennen van de terminologie werd de trainers gevraagd om voor de 12 voorbeelden steeds één van de volgende antwoorden aan te kruisen:

- A. Gedrag wordt **aangeleerd** door iets te doen/geven dat door de hond als **fijn/prettig** wordt ervaren.
- B. Gedrag wordt **aangeleerd** door iets niet (meer) te doen/weg te nemen dat door de hond als **vervelend/niet prettig** wordt ervaren.
- C. Gedrag wordt **afgeleerd** door iets te doen/geven dat door de hond als **vervelend/niet prettig** wordt ervaren.
- D. Gedrag wordt **afgeleerd** door iets niet (meer) te doen/weg te nemen dat door de hond als **fijn/prettig** wordt ervaren.
- E. Een combinatie van twee of meer van bovenstaande vormen van leren.
- F. Een andere vorm van leren.
- G. Ik weet het niet.

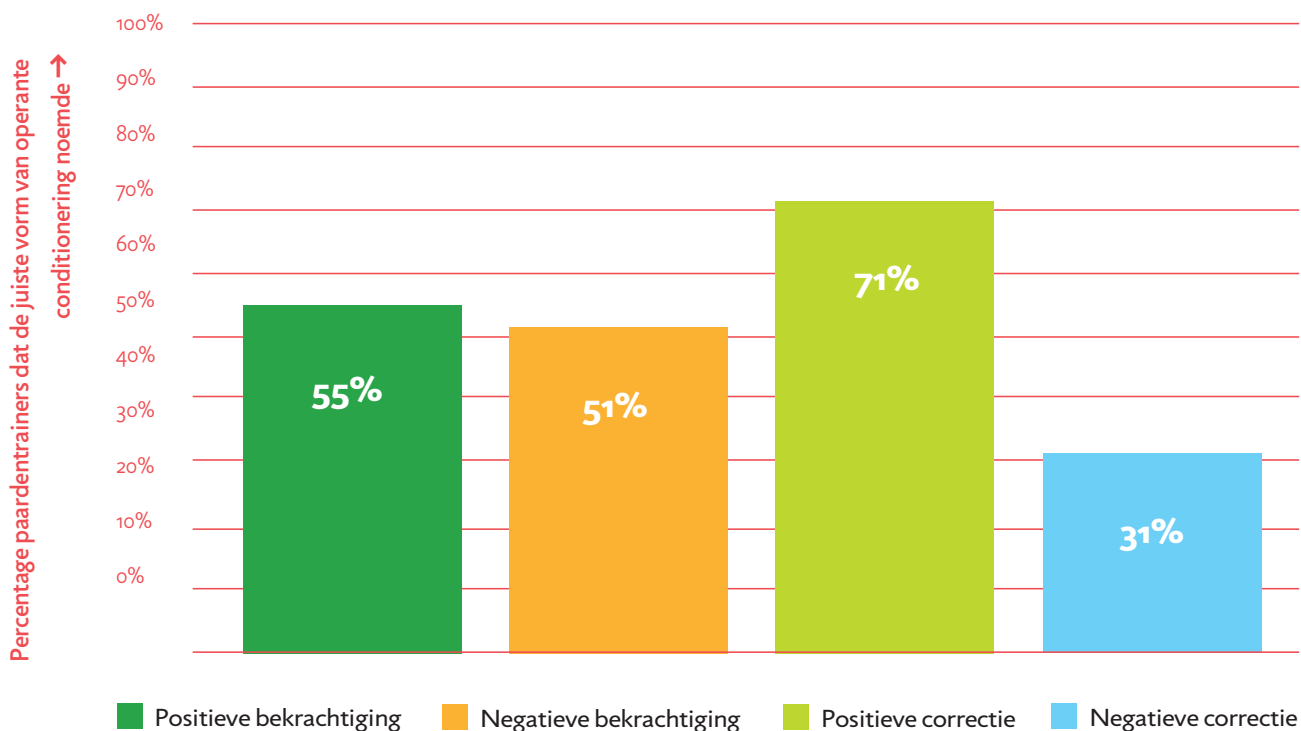
Bij de honden had 46% van de trainers en instructeurs minimaal 75% (9 of meer van de 12 antwoorden) juist. Daarbij bleek dat de voorbeelden waarbij gebruik gemaakt werd van positieve bekrachtiging (antwoord optie A) of positieve correctie (antwoordoptie C) het vaakst juist werden beantwoord, respectievelijk 82% en 85% (zie figuur 7).

Figuur 7. Percentage hondentrainers dat bij een gegeven voorbeeld de juiste vorm van operante conditionering kon benoemen.

Van de 65 paardentrainers/instructeurs die de vragenlijst hebben ingevuld had 29% minimaal 75% (9 of meer van de 12 antwoorden) juist.

Daarbij bleek dat de voorbeelden waarbij positieve correctie werd gebruikt (antwoordoptie C) het vaakst juist werden beantwoord (71%) (zie figuur 8).

Figuur 8. Percentage paardentrainers dat dat bij een gegeven voorbeeld de juiste vorm van operante conditionering kon benoemen.

Samenvattend:

Hondentrainers/instructeurs geven aan bijna allemaal bekend te zijn met de termen positieve bekrachtiging, negatieve bekrachtiging, positieve correctie en negatieve correctie. Ze waren beter in het benoemen en herkennen van leren waarbij iets wordt toegevoegd (positieve bekrachtiging en positieve correctie) dan waarbij iets wordt weggenomen (negatieve bekrachtiging en negatieve correctie). Toch zeggen ze in de praktijk nog relatief veel gebruik te maken van negatieve correctie (84%).

Uit de inventarisatie bij de paardentrainers/instructeurs komt naar voren dat trainers het meest bekend zijn met, positieve bekrachtiging en positieve correctie. Ze zeggen deze leerprincipes ook het meest te gebruiken. Ze zijn minder bekend met, en geven aan minder gebruik te maken van, negatieve bekrachtiging en negatieve correctie. Dit terwijl een belangrijk deel van het trainen en rijden van paarden in de praktijk gebaseerd is op negatieve bekrachtiging (uitoefenen van druk).

2.2. Gedragssignalen

Om het welzijn van dieren tijdens de omgang en training te bevorderen, is het belangrijk om niet alleen goed geïnformeerd te zijn over leerprocessen, maar ook om de gedragssignalen van paarden en honden nauwkeurig te observeren en correct te interpreteren. Dit stelt ons in staat om hulp- en trainingsmiddelen op correcte wijze toe te passen.

Hieronder wordt de theorie over het interpreteren van gedragsignalen van dieren uiteengezet, gevolgd door de methode waarmee is onderzocht hoe goed trainers en instructeurs hiermee vertrouwd zijn, en worden de bevindingen van dit onderdeel weergegeven.

2.2.1. Algemeen

Gedragssignalen zijn de verschillende vormen van communicatie en gedrag die dieren gebruiken om informatie over te brengen aan soortgenoten. Deze signalen kunnen zowel vocaal als non-verbaal zijn en spelen een belangrijke rol in het sociale leven en de interacties tussen dieren. Het gedrag van dieren kan zeer divers zijn, en elk dier heeft zijn eigen unieke gedragssignalen aangepast aan zijn soort specifieke behoeften en omgeving. Denk aan zwaaien van de staart bij de hond en het oren in de nek leggen van een paard. Deze signalen stellen dieren in staat om te communiceren, voortplantingspartners te vinden, voedselbronnen te delen, conflicten op te lossen en sociaal gedrag te coördineren. Aan de hand van gedragssignalen is ook de gemoedstoestand van dieren in te schatten.

Lichaamstaal bestaat uit gedragssignalen die een dier gebruikt om informatie over te brengen aan andere dieren of aan mensen. Lichaamstaal kan verschillende aspecten omvatten, zoals:

Houding en postuur

De manier waarop een dier staat, zit, loopt of zich beweegt, kan veel vertellen over zijn gemoedstoestand. Wanneer een dier zich groot maakt, of een stevige houding aanneemt, kan dat duiden op dominantie of assertiviteit, terwijl een gesloten, ineengedoken houding kan wijzen op angst of onderdanigheid.

Gezichtsuitdrukkingen

Net als bij mensen kunnen de gezichtsuitdrukkingen van dieren belangrijke signalen zijn. Een ontspannen gezichtsuitdrukking met ontspannen spieren rondom de ogen en de mond kan wijzen op comfort en veiligheid, terwijl een gespannen gezichtsuitdrukking met rimpels boven de ogen en rond de mondhoeken en opengesperde ogen kunnen wijzen op angst of agressie. Dierenartsen en onderzoekers gebruiken deze gezichtsuitdrukkingen ook om pijnbeleving van dieren te beoordelen.

Staat- en oorbewegingen

De bewegingen van de staart en oren kunnen ook veel informatie overbrengen. Een hoge, opgeheven staart kan bij honden en paarden bijvoorbeeld duiden op alertheid of dominantie, terwijl een lage, tussen de poten/benen gedragen staart angst of onderdanigheid kan aangeven. Oorbewegingen kunnen ook een indicatie zijn van de aandacht of gemoedstoestand van een dier. Wanneer een paard de oren plat in de nek heeft is dit een teken van agressie of pijn.

Lichaamsbewegingen

De manier waarop een dier beweegt, zoals snelheid, richting, ritme en soepelheid, kan ook communicatieve signalen bevatten. Snelle, schichtige bewegingen kunnen wijzen op nervositeit en angst.

Fysieke interacties

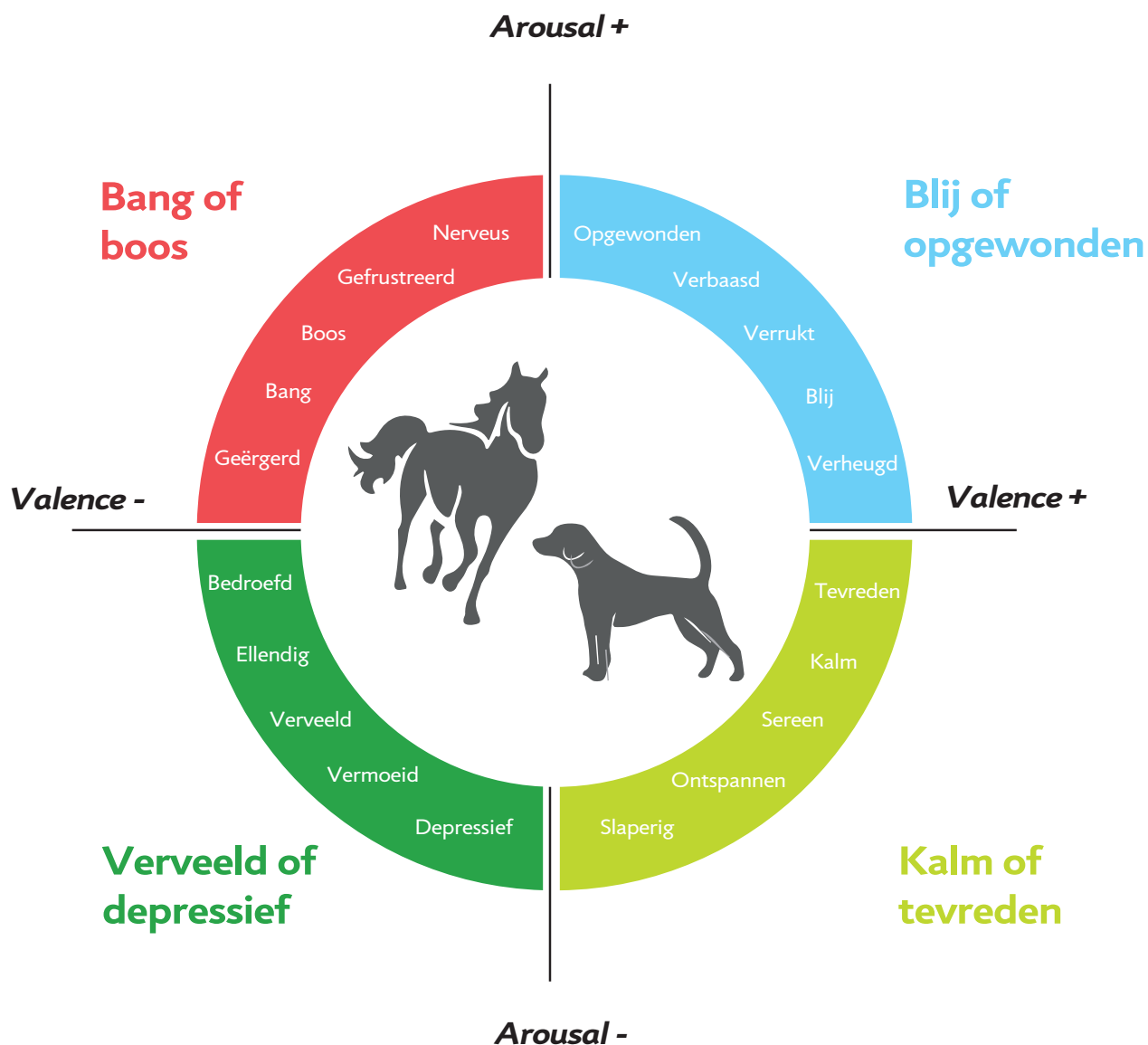
De manier waarop dieren fysiek met elkaar omgaan, zoals aanraking, likken, duwen of trappen, kan ook een vorm van lichaamstaal zijn. Dit kan dienen als een manier om affectie, dominantie, onderwerping of spel te communiceren.

Het interpreteren van emoties van dieren kan complex zijn, omdat ze niet in staat zijn om hun emoties in woorden uit te drukken zoals mensen dat doen. Het is dus cruciaal om dieren te observeren en hun gedrag en lichaamstaal zorgvuldig te bestuderen om een beter begrip te krijgen van hun emotionele toestand, zowel tijdens als buiten trainingen.

De emoties van mensen en dieren kunnen bezien worden vanuit het Valence-Arousal Circumplex. Dit is een conceptueel model dat wordt gebruikt om emoties te beschrijven en te categoriseren op basis van twee dimensies: valence en arousal. Hierbij wordt de valence (of de mate van plezier en prettig voelen) weergegeven op de horizontale as (bijvoorbeeld van links naar rechts: van negatief naar positief) en de arousal (of mate van actie en opwinding) wordt weergegeven op de verticale as (bijvoorbeeld van onder naar boven: van laag naar hoog) (zie figuur 9).

Deze tweedimensionale benadering stelt onderzoekers in staat om verschillende emoties en hun variaties te categoriseren en te vergelijken. Het model kan worden gebruikt om emotionele toestanden in kaart te brengen, zowel bij mensen als bij dieren, en kan helpen bij het begrijpen en interpreteren van emoties in verschillende contexten (Russell, 1980).

Figuur 9. Schematische weergave van het Valence-Arousal Circumplex; een twee-dimensionaal model dat gebruikt wordt om de emoties in kaart te brengen. Aangepast naar Russell (1980).

Mensen hebben de neiging om hun eigen emoties, gedachten en intenties op dieren te projecteren. Dit kan leiden tot misinterpretaties van de emoties bij dieren omdat zij hun eigen unieke manier hebben om emoties te communiceren met soortgenoten. Door dieren te vermensenlijken, kan het gedrag en motivatie verkeerd begrepen worden. Dieren hebben unieke gedragspatronen, instincten en behoeften die vaak verschillen van die van mensen. Door menselijke eigenschappen aan dieren toe te schrijven, kan de echte betekenis en oorzaak van hun gedrag gemist worden.

In het onderzoek is geïnventariseerd hoe de trainers van honden en paarden verschillende emoties van honden en paarden beschrijven, m.a.w. waar ze op letten in de omgang met honden en paarden en hoe ze denken ze een bepaalde emotie te kunnen herkennen. Dit is onderzocht, omdat bij het

gebruiken van hulp- en trainingsmiddelen de reactie op het gebruik bij honden en paarden goed moet worden geïnterpreteerd zodat het welzijn van de dieren niet in het geding komt.

Voor elk van de vier kwadranten van het Valence-Arousal Circumplex is gevraagd om voor twee genoemde emoties te beschrijven aan welk gedrag van de hond of het paard ze deze herkennen. Met deze vraag werd niet onderzocht of de trainers/instructeurs de juiste gedragskenmerken konden opnoemen, maar of ze meer geneigd waren om zo objectief mogelijk het daadwerkelijke gedrag te beschrijven of dat ze geneigd waren om een menselijke interpretatie van het gedrag te geven.

Tabel 1. Overzicht van waar de emoties die werden gevraagd te beschrijven zich bevinden in het Valence-Arousal Circumplex

Kwadrant	Gevraagde emoties	Valence	Arousal
Blij of opgewonden	Vrolijk, opgewonden	Positief	Hoog
Kalm of tevreden	Tevreden, relaxed	Positief	Laag
Verveeld of depressief	Verveeld, moe	Negatief	Laag
Bang of boos	Angstig, gefrustreerd	Negatief	Hoog

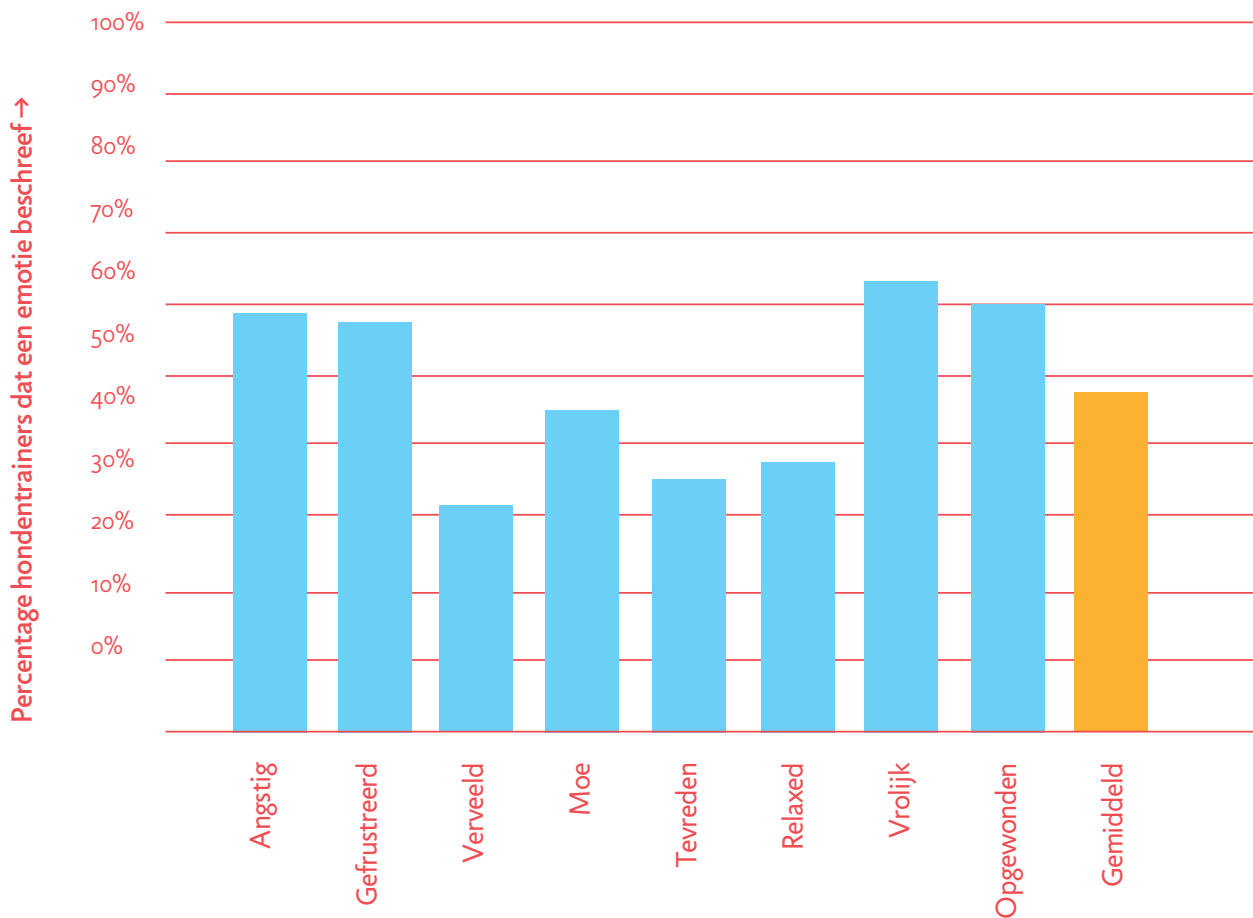

2.2.2. Honden

Bij de honden bleek dat gemiddeld 48% van de trainers bij de beschrijving van de genoemde emotie daadwerkelijk gedragingen beschreef, zoals de stand van de oren, ogen en staart. Tweeënvijftig procent van de trainers gaf een vrij algemene beschrijving zonder heel specifiek een gedragskenmerk te benoemen, een veel gebruikt antwoord was bijvoorbeeld 'gezichtsuitdrukking' of gaf een eigen interpretatie bijvoorbeeld bij de emotie 'angstig' werd als antwoord 'vluchtgedrag' gegeven.

Bovenstaande verschilde tussen de acht benoemde emoties waarvan werd gevraagd ze te beschrijven. Voor de emoties met

hoge arousal (angstig, gefrustreerd, vrolijk en opgewonden) werden het vaakst (rond 60% van de trainers) daadwerkelijke gedragskenmerken beschreven (zoals stand van de oren, ogen, staart) terwijl bij emoties met een lage arousal (verveeld, tevreden, relaxed) dit percentage veel lager lag (tussen de 30 en 40%) en er vaker een eigen interpretatie van het gedrag werd gegeven. Verder was er geen verschil tussen emoties met positieve of negatieve valence, de percentages die beschreven werden met daadwerkelijke gedragskenmerken waren gelijk (zie figuur 10).

Figuur 10. Percentage trainers van honden dat bij het beschrijven van een emotie van de hond de geobserveerde gedragskenmerken beschreef zonder een eigen interpretatie te geven.

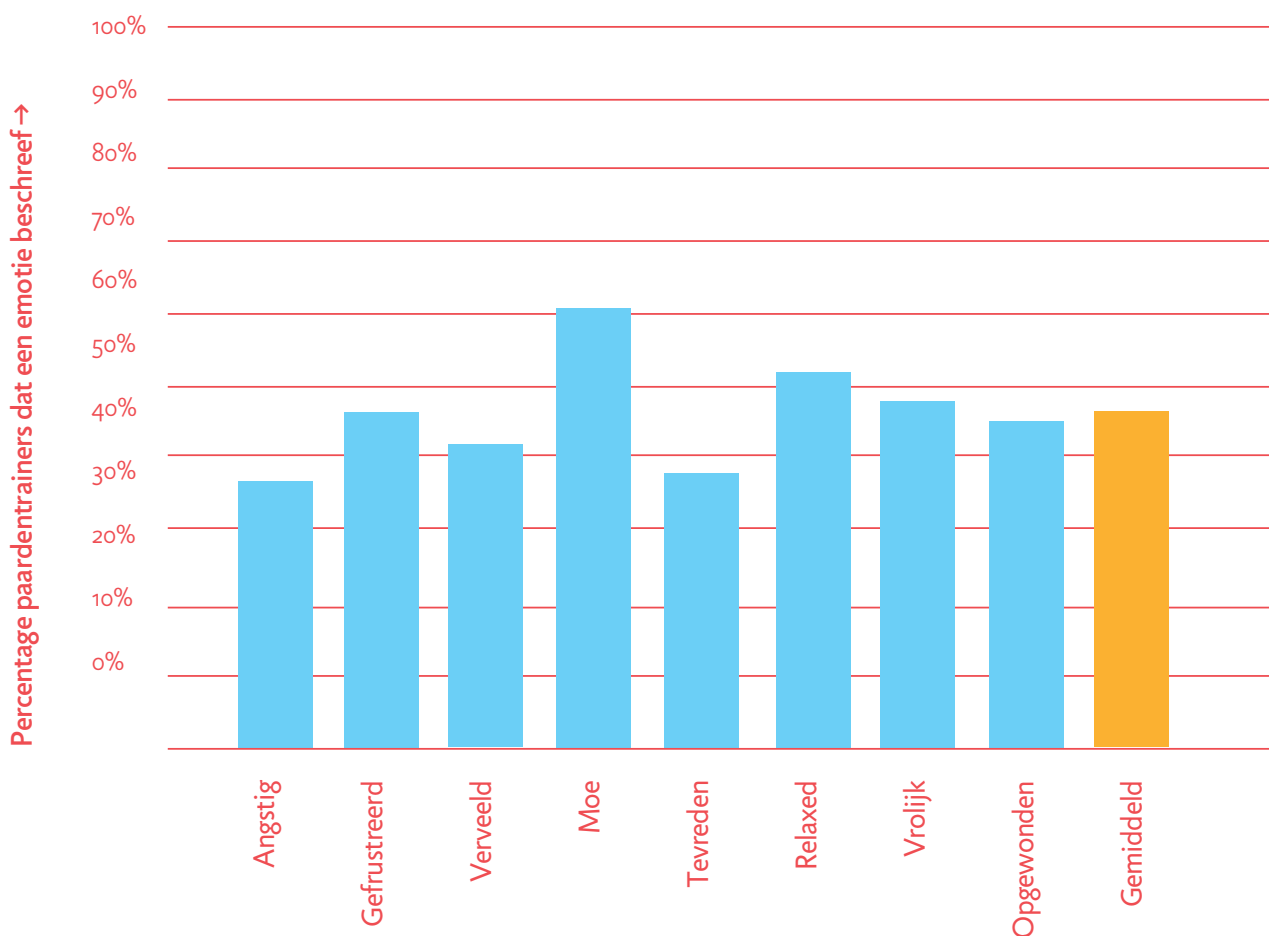

2.2.3. Paarden

Wanneer de emoties bij paarden werden beschreven bleek dat gemiddeld 46% van de paardentrainers de emotie beschreef met daadwerkelijke gedragskenmerken (zoals de stand van de oren, ogen en staart), de andere 54% van de paardentrainers gaf een algemene beschrijving (zoals 'gezichtsuitdrukking') of een eigen interpretatie van het gedrag (zoals bij angstig 'vluchtgedrag', zie figuur 11).

Ook bij paardentrainers bleken er verschillen tussen de emoties die beschreven werden. Zestig procent van de paardentrainers

beschreef de emotie 'moe' met daadwerkelijke gedragskenmerken (stand van de oren, ogen, staart), maar een emotie als 'angstig' werd maar door 36% van de respondenten middels een daadwerkelijk gedragskenmerk beschreven. Bij de paardentrainers die deze vragenlijst hebben ingevuld was verder niet een duidelijk patroon te herkennen waarbij ze emoties met hoge of lage arousal of emoties met positieve of negatieve arousal vaker met gedragskenmerken beschreven in plaats een algemene beschrijving te geven of het gelijk te interpreteren.

Figuur 11. Percentage paardentrainers dat bij het beschrijven van een emotie van het paard de geobserveerde gedragskenmerken beschreef zonder een eigen interpretatie te geven.

Samenvattend:

Bijna de helft van de honden- en paardentrainers/instructeurs kon een emotie beschrijven met gedragskenmerken (zoals stand van de oren, ogen, staart, spanning rond de mond) die ze bij de honden en paarden konden waarnemen.

3. Hulp- en trainingsmiddelen

Met de tweede onderzoeksvraag werd onderzocht welke hulp- en trainingsmiddelen worden gebruikt door trainers en in hoeverre deze een risico op welzijnsaantasting vormen bij het trainen en opleiden van honden en paarden. Voor een eerste inventarisatie van hulp- en trainingsmiddelen die bij honden en paarden in de praktijk worden gebruikt, is gebruik gemaakt van de beschikbare gidsen, reglementen en richtlijnen voor de omgang met honden en paarden van verschillende organisaties, federaties en verenigingen in de hondensport, hondensurveillance en paardensport. Deze organisaties zijn gevraagd trainers met een relevante opleiding, minimaal 5 jaar werkervaring en door anderen gezien als goed voorbeeld, voor te dragen voor diepte-interviews. Daarnaast hebben deze organisaties een vragenlijst onder alle trainers in hun netwerk verspreid.

De paragrafen 3.1.1 t/m 3.1.3 en 3.2.1 t/m 3.2.3 van dit hoofdstuk behandelen allereerst de diepte-interviews die met trainers van verschillende disciplines gehouden zijn om te achterhalen bij welke hulp- en trainingsmiddelen er zorgen ten aanzien van dierenwelzijn leven en wat alternatieven en aanbevelingen zijn, ook komen hier de resultaten van de vragenlijsten aan bod. Dit betreft een inventarisatie van veel gebruikte hulp- en trainingsmiddelen en de hulp- of trainingsmiddelen waarvan de trainers vonden dat ze het welzijn van honden en paarden het meest aantasten. In deze paragrafen komen de meningen van de trainers aan bod, het zijn geen onafhankelijk vastgestelde feiten.

Tenslotte hebben experts (paragrafen 3.1.4 en 3.2.4) een risico-inschatting voor aantasting welzijn gemaakt van de hulp- en trainingsmiddelen waarover trainers de meeste zorgen hadden en/of die veel in de praktijk worden gebruikt. De groep experts die is benaderd voor de risico-inschatting is zorgvuldig samengesteld. Daarbij is gestreefd experts met 1) academische achtergrond op het gebied van diergezondheid/diergedrag/dierenwelzijn en 2) ervaring met het beoordelen van verschillende hulp- en trainingsmiddelen in de praktijk te betrekken.

3.1. Honden

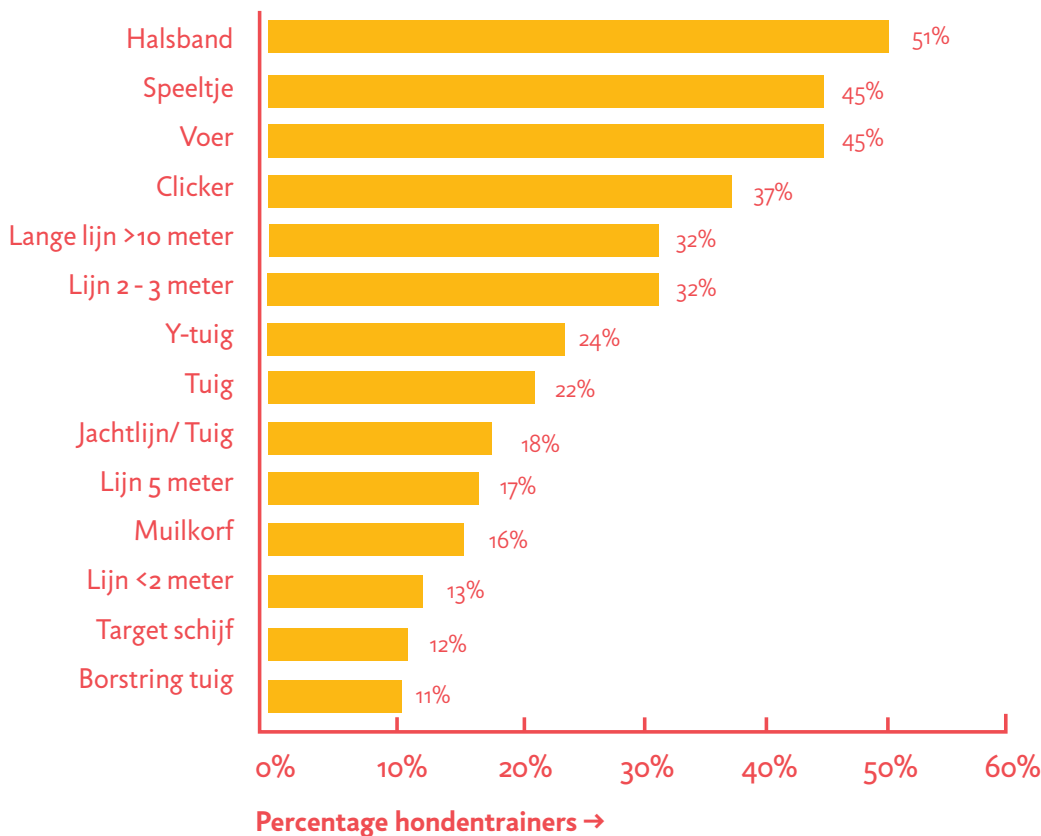
3.1.1. Hulp- en trainingsmiddelen gebruikt in de praktijk

Voor de honden zijn in totaal 10 diepte-interviews gehouden met trainers binnen de disciplines basis gehoorzaamheid en sport (gezelschapshonden) en politiehonden (speur en surveillance). De trainers geven aan dat ze veel met middelen werken die het vertonen van het gewenste gedrag belonen. Bijvoorbeeld door het gebruik van voer en speeltjes zoals een bal en een kong. Daarnaast is bij de surveillancehonden de bijtrol/bijtkussen ook van belang als beloning. Clickertraining en gebruik van target sticks worden ook benoemd.

De meeste trainers werken met een halsband en lijnen die wisselend in lengte kunnen zijn afhankelijk van het trainingsdoel (N.B. hiermee wordt niet de flexilijn bedoeld).

In sommige gevallen worden antitrektuigen zoals de halti, gentle leader en U lead gebruikt. Het speurharnas wordt een enkele keer benoemd. Het gebruik van lichaamshouding en stemgebruik worden ook benoemd als hulp- en trainingsmiddel. Een enkeling geeft aan soms een tik uit te delen of de hond in het nekvel te pakken. Breaksticks worden bij de surveillancehonden benoemd om in geval van nood in te zetten. Ook de e-collar met vibratie is een middel dat enkele van deze trainers inzetten. Tijdens de interviews met de hondentrainers kwamen verder enkele aanbevelingen naar voren op het gebied van kennis, observeren van honden, kritisch blijven en opbouw van de training. Deze aanbevelingen zijn gebaseerd op eigen ervaring en kennis van de trainers en illustreren wat ze zelf van belang vinden. Ze zijn niet gereviseerd en/of geverifieerd. Deze aanbevelingen van hondentrainers zijn te vinden in bijlage 6.4.

Daarnaast is het gebruik in de praktijk geïnventariseerd via dezelfde vragenlijst die uitgezet is voor onderzoeksvraag 1. In de vragenlijst is een open vraag gesteld naar welke trainingsmiddelen er in de praktijk gebruikt worden. Er zijn geen voorbeelden van middelen genoemd. Hierbij is aangegeven dat in dit onderzoek onder hulp- of trainingsmiddel het volgende wordt verstaan: een 'middel' dat bewust wordt ingezet in de training/opleiding van een hond met als doel een bepaald gedrag te stimuleren of te doen afnemen. Het 'middel' wordt daarvoor aan of op de hond bevestigd en/of het wordt gehanteerd door de hondenbegeleider/eigenaar/trainer. De hondentrainers konden bij deze open vraag zelf tekst invullen. Daaruit bleek dat in de praktijk een halsband het vaakst (51%) gebruikt wordt als hulpmiddel, gevolgd door speeltje, voer en clicker (zie figuur 12).

Figuur 12. Percentage van de hondentrainers (n=76) dat een bepaald hulp- of trainingsmiddel noemt die zij in de praktijk gebruiken. De open vraag die bij deze figuur hoort was: 'Welke hulp- of trainingsmiddelen zet je in bij het trainen van honden (wees zo specifiek mogelijk, bijvoorbeeld welk type riem of tuig?)' Alleen hulp- of trainingsmiddelen die door meer dan 10% van de hondentrainers zijn genoemd zijn opgenomen in de figuur.

3.1.2. Zorgen over het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen in de praktijk

De geïnterviewde trainers geven aan dat elk hulp- en trainingsmiddel bij verkeerd gebruik welzijnsschade tot gevolg heeft. Gebrek aan kennis is volgens hen een groot probleem. Er zijn volgens hen veel verschillende middelen te koop in de winkels die relatief makkelijk verkeerd gebruikt kunnen worden. Zo kunnen antitrektuigen bij continue druk blessures en verwondingen tot gevolg hebben. Ook promoten volgens hen bekende hondentrainers trainingmethoden die (achteraf) niet zo goed blijken te zijn voor de hond. Verder geven de trainers aan dat de antiblafband met (citronella)spray niet zonder welzijnsrisico gebruikt kan worden, omdat dit middel onvoorspelbaar is (bijvoorbeeld door af gaan als andere hond blaft) en de prikkel (geur) lang blijft hangen.

De geïnterviewden benadrukken verder dat jury's bij wedstrijden meer alert moeten zijn op risico's voor welzijnsaantasting. Ook moeten ze daar consequenties aan verbinden, dit gebeurt volgens de geïnterviewde trainers nog niet genoeg waardoor

met name aversieve methoden (o.a. stroomband en prikband) gebruikt blijven worden. Middelen die de geïnterviewde trainers afraden zijn het gebruik van de slipketting en jachtlijn/stropkoord. Ook de antitrektuigen worden afgeraden, met name vanwege het risico op verkeerd gebruik. Ze zijn geen voorstander van flexilijnen en lange lijnen, o.a. doordat de honden minder goed te controleren zijn en er meer kans op blessures is. Bij gebruik van muilkorven moet opgelet worden dat de hond nog wel kan hijgen. Pijn veroorzakende hulp- en trainingsmiddelen moeten volgens de trainers vermeden worden en slaan/ schoppen (1) kan als vanzelfsprekend niet.

(1) Schoppen is aangewezen als verboden gedraging (artikel 1.3 onder b van het Besluit houders van dieren)

Met een open vraag is daarnaast in de vragenlijst, die ook is gebruikt om deelvraag 1 te beantwoorden, geïnventariseerd van welke hulp- of trainingsmiddelen de trainers vonden dat ze het welzijn van de hond het meest aantasten. De hulp- of trainingsmiddelen waar de hondentrainers die de vragenlijst hebben ingevuld (n=76) de meeste zorgen over hadden bij verkeerd of incorrect gebruik was de slipketting. Vierentwintig procent van de hondentrainers had de slipketting op nummer één staan. Het verboden hulpmiddel stroomband werd door 18% van de trainers in de steekproef op nummer één gezet. Met behulp van een open vraag is geïnventariseerd welke toegestane hulp- of trainingsmiddelen, ongeacht of het gebruik correct of incorrect is, volgens de trainers altijd het welzijn van de hond aantasten. Van de trainers gaf 72% aan dat er toegestane middelen zijn die altijd welzijnsaantasting geven, ongeacht of ze correct of incorrect gebruikt worden. Daarnaast kwam weer de slipketting naar voren als het hulpmiddel waar ze de meeste zorgen over hadden (18% van de trainers zette de slipketting op nummer één).

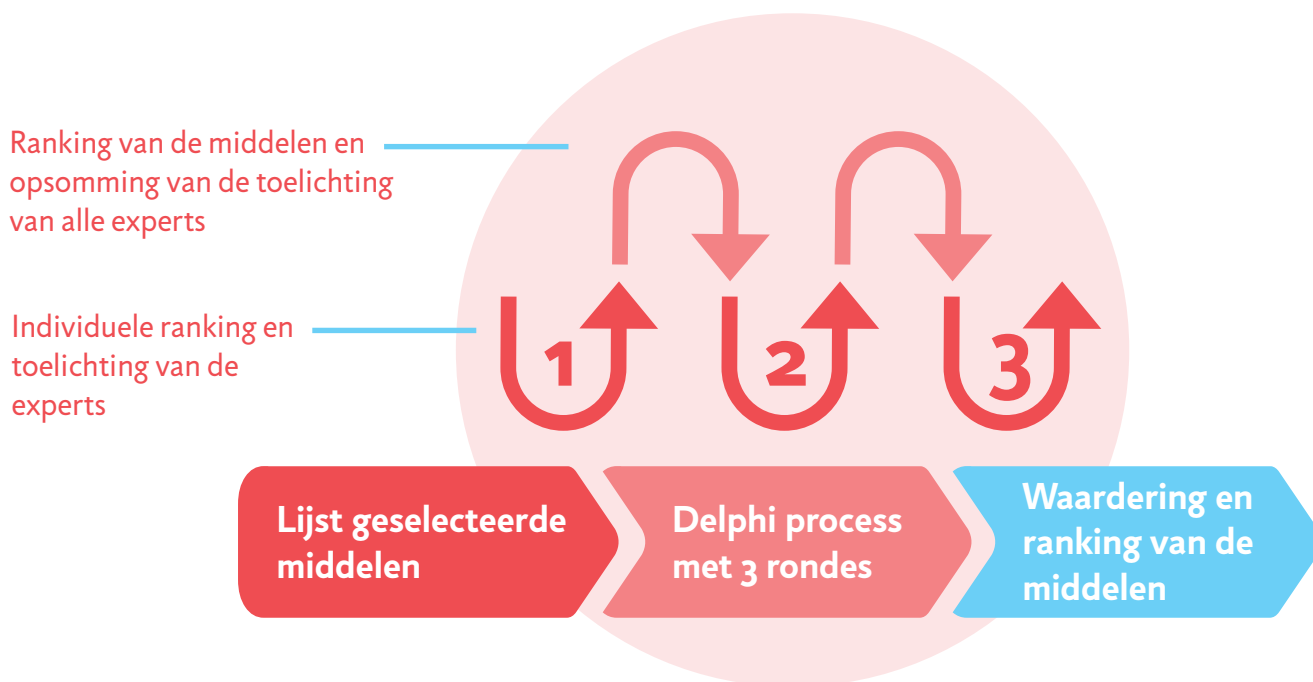
3.1.3. Risico-inschatting op welzijnsaantasting van hulp- en trainingsmiddelen

Voor dit onderzoek is een selectie gemaakt van de hulp- en trainingsmiddelen die gebruikt worden om honden te trainen. Deze selectie is gebaseerd op 1) middelen die naar voren kwamen in de interviews en waar ze zorgen over hadden, 2) middelen die negatieve aandacht hebben gehad in de media,

3) hulp- en trainingsmiddelen die naar voren kwamen uit de vragenlijst die verspreid was onder trainers/instructeurs/op-leiders en 4) eerdere kwalitatieve inventarisaties van hulp- en trainingsmiddelen die mogelijk het welzijn kunnen aantasten, uitgevoerd door de sectoren zelf. Voor de honden zijn 10 hulp- en trainingsmiddelen voorgelegd aan hondenexperts met achtergrond in diergezondheid, diergedrag en dierenwelzijn.

Voor de risico-inschatting aantasting welzijn is gebruik gemaakt van de Delphi-methode. De Delphi-methode maakt gebruik van een reeks gestructureerde vragenlijsten die naar een panel van experts worden gestuurd. Het proces verloopt in verschillende rondes en wordt begeleid door een moderator of onderzoeker. De belangrijkste stappen van de Delphi-methode zijn: 1) het samenstellen van de groep van experts, 2) het opstellen van de vragenlijsten, 3) de terugkoppeling van de individuele (anonieme) antwoorden van de experts naar het gehele panel en 4) het analyseren van de antwoorden (zie figuur 13).

De Delphi-methode maakt gebruik van anonimiteit en gestructureerde feedback om de invloed van dominante persoonlijkheden te verminderen en gelijkheid van participatie te bevorderen. Het stelt experts in staat om hun standpunten te heroverwegen en te verfijnen op basis van de meningen van anderen. De Delphi-methode streeft naar een consensus onder de deelnemers. Dit betekent niet dat er altijd unanieme overeenstemming wordt bereikt.

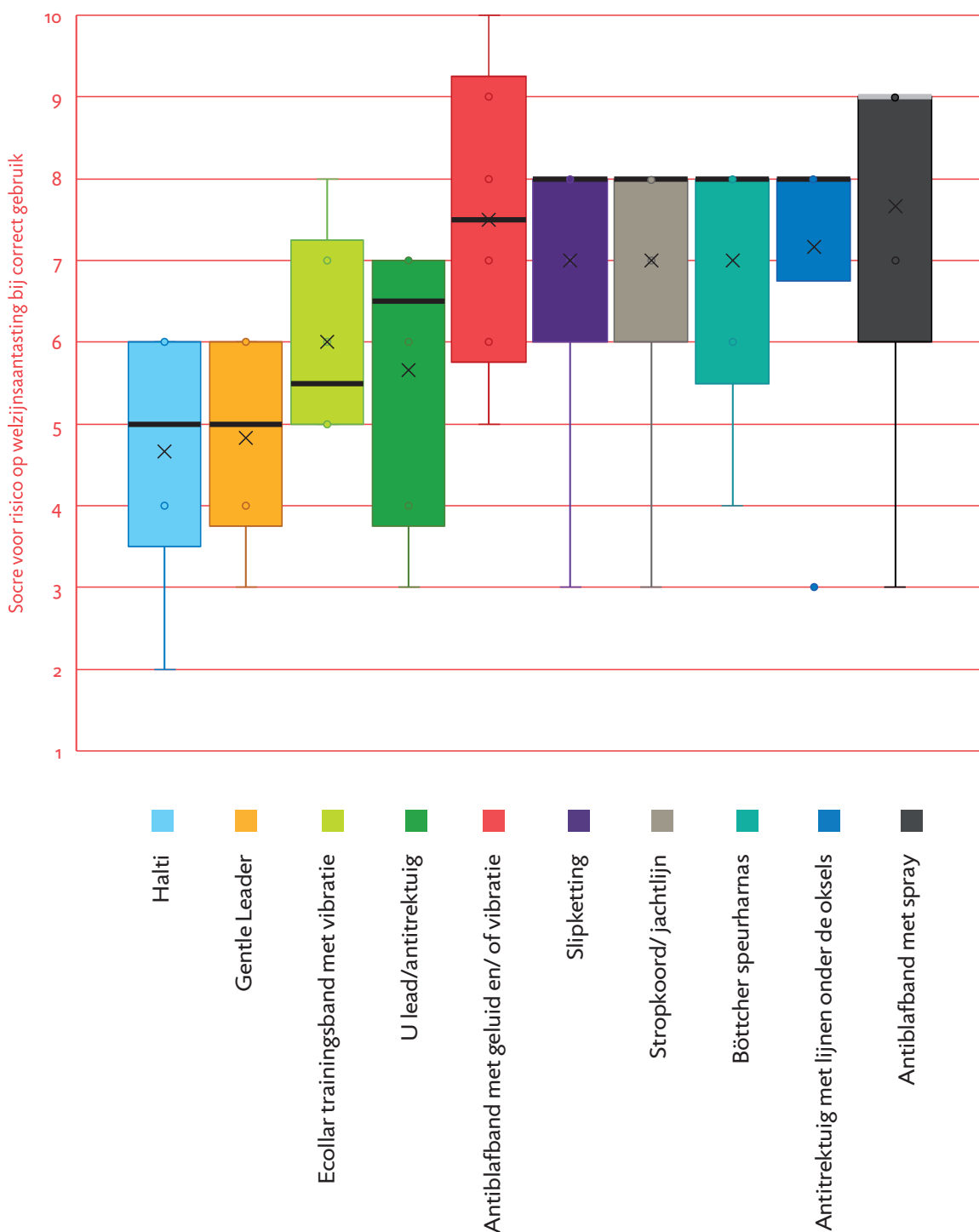

Figuur 13. Schematische weergave van de gebruikte Delphi-methode.

Experts voor het panel zijn uitgenodigd op basis van een voltooide academische opleiding, hun expertise op het gebied van dierenwelzijn, diergezondheid en het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen en beschikbaarheid en tijd voor deelname. De Delphi studie is uitgevoerd in mei 2023, iedere expert heeft 8 tot 10 uur besteed aan het beantwoorden van de vragen in de verschillende rondes. Voor honden zijn twaalf experts geselecteerd op basis van bovenstaande criteria en zes hiervan hebben alle rondes van de Delphi voltooid.

De scores van de experts zijn geanalyseerd en de terugkoppeling naar de experts bij een volgende ronde betrof de mediaan, de scores van de vorige ronde en de anonieme toelichting van alle experts. Na de derde en laatste ronde zijn de scores weer

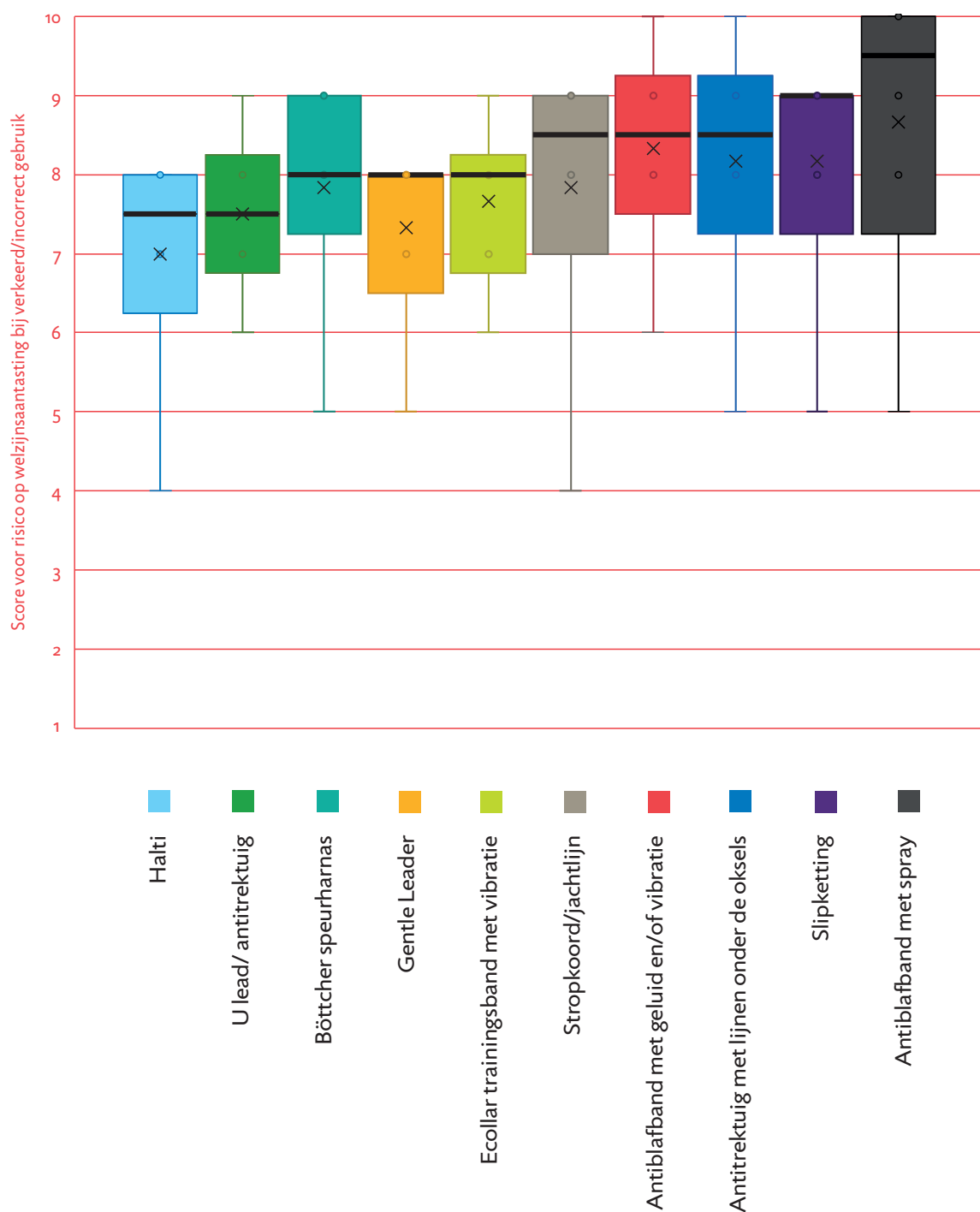
geanalyseerd en is de Content Validity Ratio (CVR) gebruikt voor de berekening van overeenstemming. De mate van overeenstemming tussen experts is uitgevoerd per hulpmiddel. De CVR geeft aan of de experts per hulpmiddel op één lijn zitten of dat hun meningen significant van elkaar verschillen. Wanneer hun meningen significant van elkaar verschillen moet de gemiddelde score voor dat hulpmiddel voorzichtig geïnterpreteerd worden. De significantie van de CVR is afhankelijk van het aantal experts; voor de bepaling van de significantie is gebruik gemaakt van de Lawshe Table for minimum values of Content Validity Ratio (Zerati & Alavi, 2014). Voor een groep van zes experts moet de CVR > 0,99 zijn voor een significante overeenstemming.

Figuur 14. Score voor risico-inschatting welzijnsaantasting voor hulp- en trainingsmiddelen honden bij correct gebruik. Alle hulp- of trainingsmiddelen in de figuur leveren een risico op welzijnsaantasting. Een score 1 levert ten opzichte van score 10 een minder groot risico op welzijnsaantasting. De mediaan wordt weergegeven met een horizontaal streepje (—); het gemiddelde met een kruis (X); uitschieters zijn weergegeven als losse punten in de grafiek.

Bij correct gebruik van de geselecteerde hulp- en trainingsmid- delen was er een grote variatie in de scores van experts (zie figuur 14). Bij alle hulp- en trainingsmiddelen die aan de experts zijn voorgelegd, ligt de mediaan van de inschatting van het risico op welzijnsaantasting bij correct gebruik op 5 of hoger. Voor géén van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen was er een significante consensus over de score (Content Validity Ratio, CVR < 0,99).

Vervolgens is verder gekeken naar de score van de experts per hulp- of trainingsmiddel wanneer dit verkeerd/incorrect gebruikt wordt.

Figuur 15. Score voor risico-inschatting welzijnsaantasting voor hulp- en trainingsmiddelen honden bij verkeerd of incorrect gebruik. Alle hulp- of trainingsmiddelen in de figuur leveren een risico op welzijnsaantasting. Een score 1 levert ten opzichte van score 10 een minder groot risico op welzijnsaantasting. De mediaan wordt weergegeven met een horizontaal streepje (—); het gemiddelde met een kruis (X); uitschieters zijn weergegeven als lossen punten in de grafiek.

Bij verkeerd of incorrect gebruik van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen was er een grote variatie in de scores van de experts (zie figuur 15). Opvallend is dat bij alle hulp- en trainingsmiddelen die aan de experts zijn voorgelegd, de mediaan van de inschatting van het risico op welzijnsaantasting bij incorrect gebruik op 7 of hoger ligt. Ook bij verkeerd of incorrect gebruik was er voor géén van de middelen een significante consensus over de score (CVR < 0,99).

Wat goed te zien is in figuur 14 is, dat hoewel de scores variëren, het risico voor welzijnsaantasting bij correct gebruik hoog ligt met een mediaan van 9 bij de antiblafband met spray, en een mediaan van 8 bij het antitrektuig met lijnen onder de oksels, het Böttcher speurharnas, de jachtlijn/stropkoord en de slipketting. Bij incorrect gebruik liggen de medianen nog hoger (figuur 15).

Er zit veel variatie in hoe het risico op welzijnsaantasting bij correct gebruik van de antiblafband met geluid en/of vibratie ingeschat wordt. De meeste experts schatten dit risico redelijk hoog in met een mediaan van 7,5, bij incorrect ligt deze op 8. Bij correct gebruik en goede timing van de e-collar met vibratie wordt het risico op welzijnsaantasting door de experts iets lager ingeschat (mediaan 5,5). Vanwege de onvoorspelbaarheid schatten ze het risico hoger in bij incorrect gebruik (8).

Over de U lead ofwel het antitrektuig met borstband en bevestiging voor de lijn aan de borst zijn de meningen verdeeld, bij correct gebruik wordt het risico ingeschat van 3 tot 7 (mediaan 6,5). De halstertuigen halti en gentle leader scoren bij correct gebruik gemiddeld wat lager op het risico op welzijns-

aantasting (mediaan 5). Echter bij incorrect gebruik wordt de impact hoger gescoord: een 7,5 voor de halti en een 8 voor de gentle leader. Bij deze laatste wordt met name de druk op de nek en neus gezien als risicovol. Argumentatie voor de gegeven scores zijn te vinden in bijlage 6.6

Nadat de experts per hulp- of trainingsmiddel een score voor risico-inschatting welzijnsaantasting hadden gegeven is ook gevraagd om de hulp- en trainingsmiddelen voor correct en incorrect gebruik te ranken (middelen met het hoogste risico op welzijnsaantasting bovenaan).

De experts hebben de 10 geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen voor correct gebruik van het middel op volgorde gezet van meest naar minste risico op welzijnsaantasting (zie tabel 2). Hieruit bleek dat de experts het niet significant eens waren welke van de 10 hulpmiddelen tot de top 5 van de hulp- en trainingsmiddelen behoorden die bij correct gebruik een risico geven voor welzijnsaantasting (CRV < 0,99). Met andere woorden, een aantal experts vonden trainings- en hulpmiddelen als antiblafband met spray en jachtlijn en slipketting bij correct gebruik in de top 5 van hoogste risico op welzijnsaantasting thuishoren, terwijl andere experts ook U lead/antitrektuig tot de top 5 rekenden.

Ook voor verkeerd/incorrect gebruik hebben de experts de hulpmiddelen op volgorde gezet (zie tabel 2). Voor verkeerd/incorrect gebruik was er significante overeenstemming dat de antiblafband met spray tot de top 5 behoort wat betreft het risico op welzijnsaantasting (CVR > 0,99).

Tabel 2. 10 hulp- en trainingsmiddelen voor honden gerangschikt op risico voor welzijnsaantasting bij correct en bij incorrect gebruik. Hulp- en trainingsmiddelen die bovenaan staan hebben volgens de experts een hoger risico op welzijnsaantasting in vergelijking met hulp- en trainingsmiddelen die verder naar onderen staan. Rangschikking op basis van mediaan.

Ranking bij correct gebruik	Ranking bij incorrect gebruik
1 Slipketting	1 Slipketting
2 Antiblafband met geluid en/of vibratie	2 Antiblafband met spray
3 Antiblafband met spray	3 Antitrektuig met lijnen onder de oksels
4 Antitrektuig met lijnen onder de oksels	4 Böttcher speurharnas
5 Sropkoord/jachtlijn	5 U lead/antitrektuig
6 Böttcher speurharnas	6 Ecollar trainingsband met vibratie
7 Ecollar trainingsband met vibratie	7 Sropkoord/jachtlijn
8 U lead/antitrektuig	8 Halti
9 Halti	9 Antiblafband met geluid en/of vibratie
10 Gentle Leader	10 Gentle Leader

3.2. Paarden

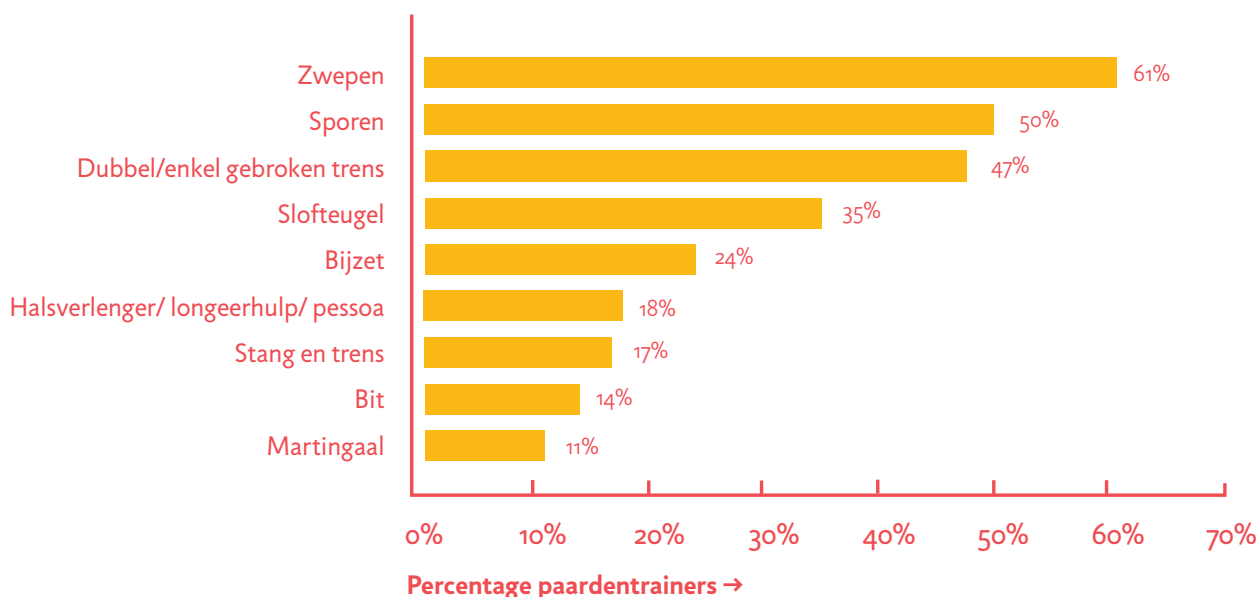
3.2.1. Hulp- en trainingsmiddelen gebruikt in de praktijk

Voor de paarden zijn in totaal 11 diepte-interviews gehouden met trainers uit de disciplines dressuur, draf- en rensport, tuigpaarden en mennen.

De geïnterviewde paardentrainers maken gebruik van een breed scala aan hulp- en trainingsmiddelen. Zo geven ze aan verschillende bittentypes te gebruiken zoals kunststofbitten, rubberen bittentypes, enkele en dubbele gebroken trens, stang en Liverpoolstang. Andere hulp- en trainingsmiddelen die door de trainers worden genoemd zijn de tonglepel en bitlifter. Het gebruik van de kinketting, de neusriem en tongbandjes werd veel naar voren gebracht door de trainers. De trainers gaven ook aan dat een praktische methode waarmee de mate van aansnoering van de neusriem gemeten kan worden zou kunnen helpen het welzijn te blijven waarborgen. Hulpteugels zoals slof-, -bijzet en opzetteugels werden ook door bijna alle trainers genoemd. Met betrekking tot middelen die worden toegepast op de benen noemen de trainers beenbeschermers (van bandages tot verzwaarde beenbescherming), (spring)schoenen, dubbele ijzers en trainingsringen. Volgens de trainers worden ook oogkleppen, oordoppen en watten voor in de oren ingezet als hulp- en trainingsmiddel. Alle paardentrainers benadrukken dat de zweep alleen gezien wordt als hulpmiddel (aanwijzing, attentie), niet als strafmiddel (slaan). Tijdens de interviews met de paardentrainers kwamen verder enkele aanbevelingen naar voren op het gebied van kennis, observeren van paarden,

kritisch blijven en opbouw van de training. Deze aanbevelingen zijn gebaseerd op eigen ervaring en kennis van de trainers/instructeurs en illustreren wat ze zelf van belang vinden. Ze zijn niet gereviseerd en/of geverifieerd. Deze aanbevelingen van de trainers/instructeurs zijn te vinden in bijlage 6.5.

Daarnaast is het gebruik in de praktijk geïnventariseerd via dezelfde vragenlijst die uitgezet is voor onderzoeksvraag 1. Voor paarden zijn voor de analyse 65 ingevulde vragenlijsten gebruikt. Het merendeel van de respondenten gaf aan dressuur als hoofddiscipline te hebben. In de vragenlijst is een open vraag gesteld naar welke middelen er in de praktijk gebruikt worden. Er zijn geen voorbeelden van middelen genoemd. Hierbij is aangegeven dat in dit onderzoek onder hulp- of trainingsmiddel het volgende wordt verstaan: een 'middel' dat bewust wordt ingezet in de training/opleiding van een paard met als doel een bepaald gedrag te stimuleren of te doen afnemen. Het 'middel' wordt daarvoor aan of op het paard bevestigd en/of het wordt gehanteerd door de ruiter/menner/trainer. De paardentrainers konden daarbij zelf tekst invullen. Daaruit bleek dat de paardentrainers die deze vragenlijst invulden in de praktijk het meest gebruik maken van het hulpmiddel zweep (61%), gevolgd door sporen (50%) en dubbel of enkel gebroken trens (47%) (zie figuur 16).

Figuur 16. Percentage van de paardentrainers (n=65) dat een bepaald hulp- of trainingsmiddel noemt dat zij in de praktijk gebruiken. De open vraag die bij deze figuur hoort was: "Welke hulp- of trainingsmiddelen zet je in bij het trainen van paarden (wees zo specifiek mogelijk, bijvoorbeeld welk type bit)?" Alleen hulp- of trainingsmiddelen die door meer dan 10% van de paardentrainers zijn genoemd zijn opgenomen in de figuur.

3.2.2. Zorgen over het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen in de praktijk

De geïnterviewde trainers uitten hun zorgen over de gevolgen van hulp- en trainingsmiddelen die in kunnen werken op de mond, zeker bij onbekwame ruiters zonder onafhankelijke zit (de vaardigheid van de ruiter om een stabiele, gebalanceerde houding aan te nemen die onafhankelijk is van de teugels). Volgens de geïnterviewde trainers kunnen wonden en drukplekken in de mond ontstaan door bidden, te strak aansnoerde neusriem en/of een te strakke kinketting.

Verder stellen de trainers dat knellend tuig op andere delen van het lichaam ook schuurplekken en verwondingen tot gevolg kan hebben. Bij bandages wordt aangegeven dat benen te warm kunnen worden, wat het risico op blessures vergroot. Incorrect zweepgebruik waarbij paarden gestraft worden met de zweep is zorgelijk. In het algemeen wordt gesteld door de trainers dat op het wedstrijdterrein (inclusief het voorterrein) toezichthouders niet of niet tijdig ingrijpen bij incorrect en verkeerd gebruik van hulp- en trainingsmiddelen.

Met een open vraag is in de vragenlijst geïnventariseerd van welke hulp- of trainingsmiddelen de trainers vonden dat ze het welzijn van het paard het meest aantasten. Hieruit bleek dat het hulp- of trainingsmiddel waar de trainers zich bij verkeerd/incorrect gebruik het meeste zorgen over maakten de slofteugel was. Tweeëntwintig procent van de trainers zette de slof op nummer één. Na de slof volgde het bit met 12%.

Ook is gevraagd, met een open vraag, welke toegestane hulp- of trainingsmiddelen volgens de trainers altijd, ongeacht correct of incorrect gebruikt, welzijnsaantasting geven. Zesentwintig procent van de paardentrainers gaf aan dat er wel hulp- of trainingsmiddelen zijn die altijd het welzijn aantasten, ongeacht of ze correct of incorrect gebruikt worden. Hiervan noemden 4 (van de 65) paardentrainers de slofteugel als een hulp- of trainingsmiddel dat altijd (ongeacht correct/incorrect gebruik) tot een welzijnsaantasting voor het paard leidt.

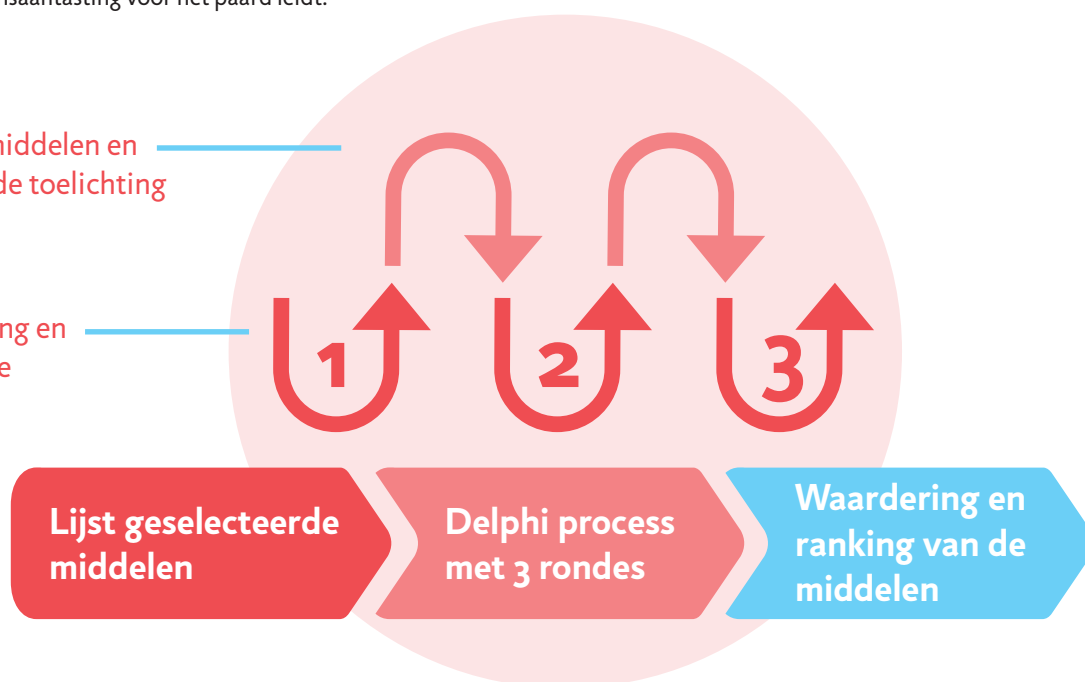
3.2.3. Risico-inschatting op welzijnsaantasting van hulp- en trainingsmiddelen

Voor dit onderzoek is een selectie gemaakt van de hulp- en trainingsmiddelen die gebruikt worden om paarden te trainen. Deze selectie is gebaseerd op 1) middelen die naar voren kwamen in de interviews en waar men zorgen over had, 2) middelen die negatieve aandacht hebben gehad in de media en 3) hulp- en trainingsmiddelen die naar voren kwamen uit de vragenlijst die verspreid was onder trainers/instructeurs/opleiders en 4) eerdere kwalitatieve inventarisaties van hulp- en trainingsmiddelen die mogelijk het welzijn kunnen aantasten, uitgevoerd door de sectoren zelf. Voor de paarden zijn er 26 middelen voorgelegd aan paardenexperts met achtergrond in diergezondheid, diergedrag en dierenwelzijn.

Voor de risico-inschatting aantasting welzijn is gebruik gemaakt van de Delphi methode (zie figuur 17). De Delphi-methode maakt gebruik van een reeks gestructureerde vragenlijsten die naar een panel van experts worden gestuurd. Het proces verloopt in verschillende rondes en wordt begeleid door een moderator of onderzoeker. De belangrijkste stappen van de Delphi-methode zijn: 1) het samenstellen van de groep van experts, 2) het opstellen van de vragenlijsten, 3) de terugkoppeling van de individuele (anonieme) antwoorden van de experts naar het gehele panel en 4) het analyseren van de antwoorden. De Delphi-methode maakt gebruik van anonimiteit en gestructureerde feedback om de invloed van dominante persoonlijkheden te verminderen en gelijkheid van participatie te bevorderen. Het stelt experts in staat om hun standpunten te heroverwegen en te verfijnen op basis van de meningen van anderen. De Delphi-methode streeft naar een consensus onder de deelnemers. Dit betekent niet dat er altijd unanieme overeenstemming wordt bereikt.

Ranking van de middelen en opsomming van de toelichting van alle experts

Individuele ranking en toelichting van de experts

Figuur 17. Schematische weergave van de gebruikte Delphi-methode.

Experts voor het panel zijn uitgenodigd op basis van een voltooide academische opleiding, hun expertise op het gebied van welzijn, gezondheid en het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen en beschikbaarheid en tijd voor deelname. De Delphi studie is uitgevoerd in mei 2023, iedere expert heeft 8 tot 10 uur besteed aan het beantwoorden van de vragen in de verschillende rondes.

Voor de paarden zijn 22 experts geselecteerd op basis van bovenstaande criteria voor de risico-inschatting met de Delphi methode en hebben 15 experts de volledige drie rondes meegedaan.

De scores van de experts zijn geanalyseerd en de terugkoppeling naar de experts bij een volgende ronde betrof de mediaan en/of de scores van de vorige ronde. Na de derde en laatste ronde zijn de scores weer geanalyseerd en is de Content Validity Ratio (CVR) gebruikt voor de berekening van overeenstemming. De mate van overeenstemming tussen experts is uitgevoerd per hulpmiddel. De CVR geeft aan of de experts per hulpmiddel op één lijn zitten of dat hun meningen significant van elkaar verschillen. Wanneer hun meningen significant van elkaar verschillen moet de gemiddelde score voor dat hulpmiddel voorzichtig geïnterpreteerd worden. De significantie van de CVR is afhankelijk van het aantal experts; voor de bepaling van de significantie is gebruik gemaakt van de Lawshe Table for minimum values of Content Validity Ratio (Zerati & Alavi, 2014). Bij een groep van 15 experts is de overeenstemming significant bij een $CVR > 0,49$.

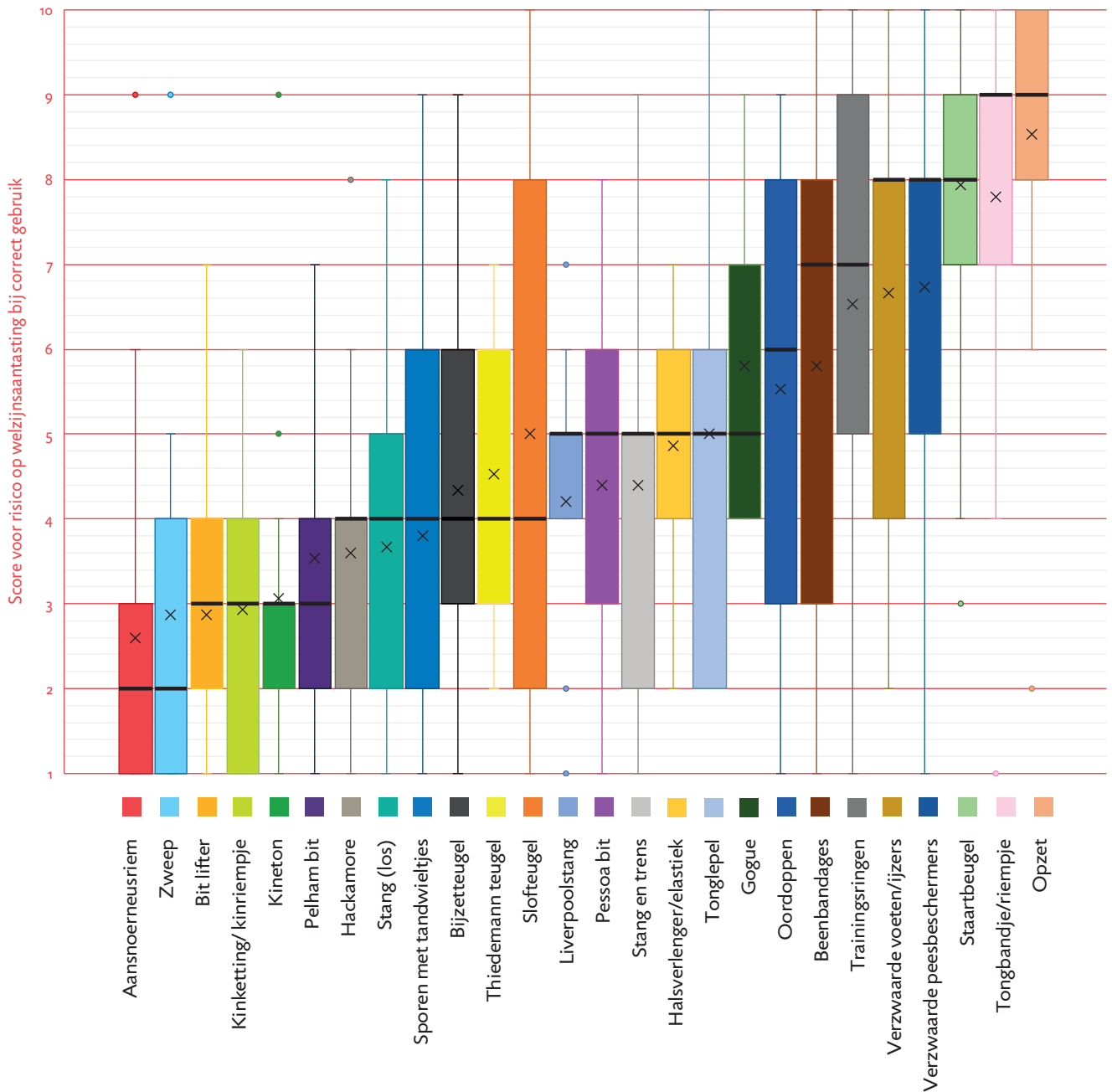
Daarnaast is per hulp- en trainingsmiddel onderzocht wat de gemiddelde score is voor risico op welzijnsaantasting.

In onderstaande figuur (figuur 18) is per hulp- of trainingsmiddel de gemiddelde score en de variatie van scores tussen de experts weergegeven bij correct gebruik. Dit zijn de data van de derde en laatste ronde van de Delphi studie. Voor alle in deze figuur opgenomen hulp- of trainingsmiddelen geldt dat er een risico is op welzijnsaantasting. Een lage score van 2 of 3 betekent dat het risico er wel is maar dat het minder groot is dan een hulpmiddel dat een score van de experts krijgt van 8 of 9.

De mening tussen experts bij correct gebruik van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen verschilde behoorlijk. De verschillen tussen de experts waren zo groot dat voor geen enkel van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen kon worden gezegd dat de 15 experts het eens waren over de eindscore bij correct gebruik. (Content Validity Ratio, $CVR < 0,49$).

Voor het verkeerd gebruik van hulp- of trainingsmiddelen lagen de scores per hulpmiddel beduidend hoger in vergelijking met correct gebruik van de hulp- en trainingsmiddelen (zie figuur 19). In tegenstelling tot de situatie waarbij de middelen op correcte wijze worden gebruikt waren de experts het over incorrect/verkeerd gebruik eens over de eindscore van een groot aantal hulp- en trainingsmiddelen: voor stang en trens (score 9), gogue (score 9), trainingsringen (score 9), tongbandje/riempje (score 10), slofteugel (score 10), opzet (score 10), staartbeugel (score 10), zweep (score 10), sporen met tandwiel-tjes (score 10) was er significante consensus over de score voor het risico op welzijnsaantasting (Content Validity Ratio, $CRV > 0,49$). (zie figuur 19).

Figuur 18. Score voor risico-inschatting welzijnsaantasting voor hulp- en trainingsmiddelen paarden bij correct gebruik. Alle hulp- of trainingsmiddelen in de figuur leveren een risico op welzijnsaantasting. Een score 1 levert ten opzichte van score 10 een minder groot risico op welzijnsaantasting. De mediaan wordt weergegeven met een horizontale streepje (—); het gemiddelde met een kruis (X); uitschieters zijn weergegeven als lossen punten in de grafiek.

De top 10 van hoogst scorende hulp- en trainingsmiddelen o.b.v. mediaan bij correct en incorrect gebruik worden hieronder kort toegelicht, argumentatie van de experts is te vinden in bijlage 6.7.

Hoewel er veel variatie in de scores voor correct gebruik van de opzet en het tongbandje/tongriempje is, ligt zoals in

figuur 18 te zien is, de tendens op een hoge score (mediaan 9) en bij incorrect gebruik (figuur 19) ligt dit nog hoger (mediaan 10). De staartbeugel scoort vergelijkbaar bij incorrect gebruik (mediaan 10), bij correct gebruik ligt de mediaan iets lager (8).

Ook bij incorrect gebruik van sporen met tandwielletjes, zweep en de slofteugel schatten de experts het risico op welzijnsaantasting hoog in (mediaan 10). Het risico bij correct gebruik van deze middelen wordt minder hoog gescoord met een mediaan van 4 voor sporen met tandwielletjes en de slofteugel en een mediaan van 2 voor de zweep.

Verzwarend van de benen d.m.v. verzwaarde voeten/ijzers of verzwaarde peesbeschermers scoren in het algemeen vrij hoog (mediaan 8) bij correct gebruik, bij incorrect gebruik is de mediaan 9. Bij het correct gebruik van trainingsringen en beenbandages is ook variatie in de scores te zien, de mediaan ligt hier op 7. Bij incorrect gebruik komt dit bij beiden op een 9 uit.

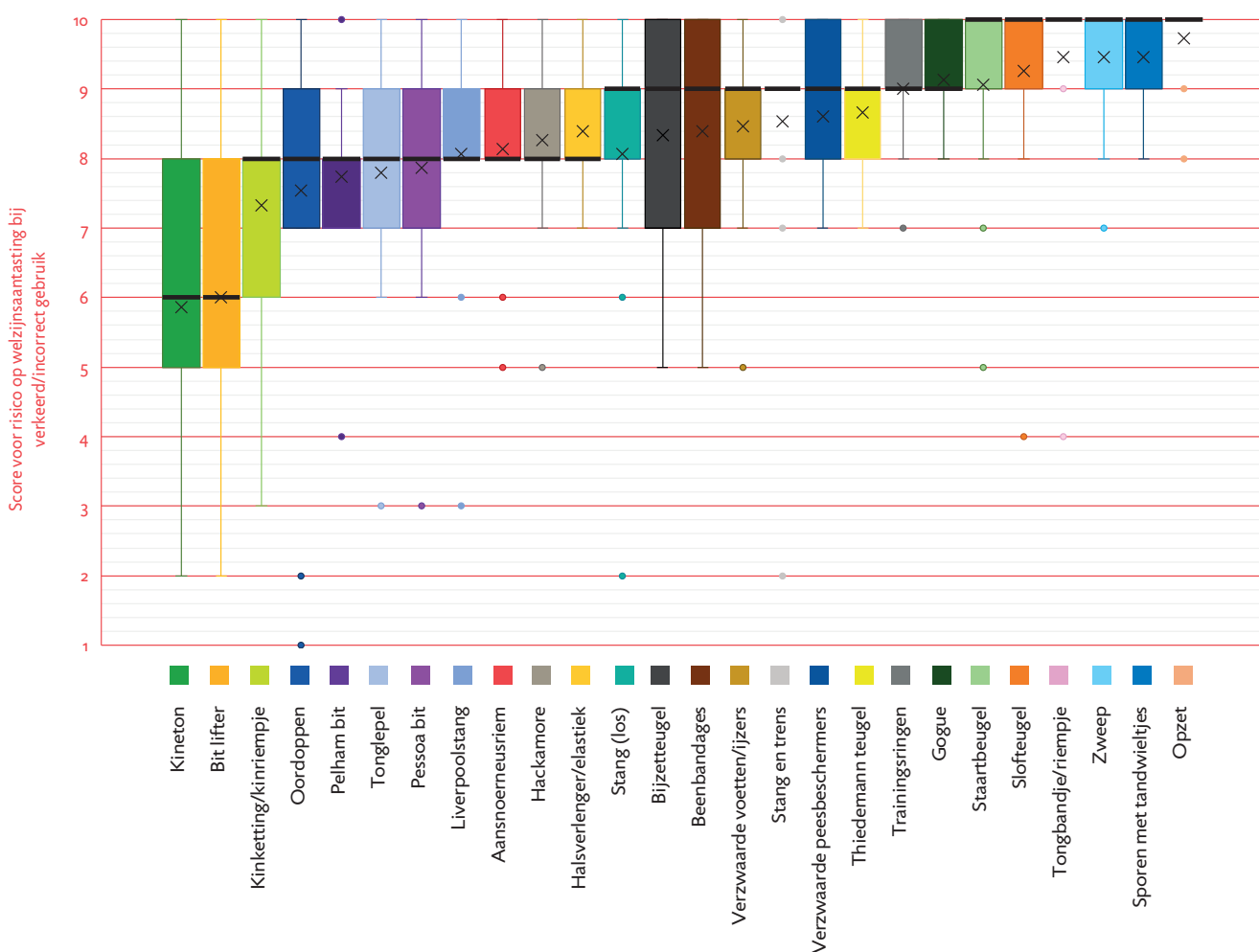
Het risico op welzijnsaantasting bij correct gebruik van de oordoppen wordt door de meeste experts op een 6 gewaardeerd, de scores variëren van 1 tot 9. Bij incorrect gebruik ligt de mediaan op 8.

De gogue en tonglepel worden met een mediaan van 5 bij correct gebruik gemiddeld gescoord. Waarbij de scores van de experts bij de tonglepel meer wisselen dan bij de gogue, ook ligt de mediaan bij incorrect gebruik bij de gogue (9) hoger dan bij de tonglepel (8).

Nadat de experts per hulp- of trainingsmiddel een score voor risico-inschatting welzijnsaantasting hadden gegeven is ook gevraagd om de hulp- en trainingsmiddelen voor correct en incorrect gebruik te ranken (middelen met het hoogste risico op welzijnsaantasting bovenaan).

De experts hebben de 26 geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen voor correct gebruik van het middel op volgorde gezet van meest naar minste risico op welzijnsaantasting (zie tabel 3). Hieruit bleek dat de experts het significant eens waren dat de hulpmiddelen 'tongbandje/riempje' en 'de opzet' beiden tot de top 10 van de hulp- en trainingsmiddelen behoorden die bij correct gebruik een risico geven voor welzijnsaantasting (CRV > 0,49).

De experts zijn ook gevraagd naar hun mening voor wat betreft risico op welzijnsaantasting wanneer dezelfde 26 hulp- en trainingsmiddelen verkeerd of incorrect werden gebruikt (zie tabel 3). Voor verkeerd/incorrect gebruik was er een significante overeenstemming dat het tongbandje/riempje en de zweep tot de top 10 behoorden als we het hebben over het risico op welzijnsaantasting bij verkeerd gebruik (CVR > 0,49).

Figuur 19. Score voor risico-inschatting welzijnsaantasting voor hulp- en trainingsmiddelen paarden bij verkeerd of incorrect gebruik. Alle hulp- of trainingsmiddelen in de figuur leveren een risico op welzijnsaantasting. Een score 1 levert ten opzichte van score 10 een minder groot risico op welzijnsaantasting. De mediaan wordt weergegeven met een horizontaal streepje (—); het gemiddelde met een kruis (X); uitschieters zijn weergegeven als lossen punten in de grafiek.

Tabel 3. 26. hulp- en trainingsmiddelen voor paarden gerangschikt op risico voor welzijnsaantasting bij correct en bij incorrect gebruik. Hulp- en trainingsmiddelen die bovenaan staan hebben volgens de experts een hoger risico op welzijnsaantasting in vergelijking met hulp- en trainingsmiddelen die verder naar onderen staan. Rangschikking op basis van mediaan.

Ranking bij correct gebruik	Ranking bij incorrect gebruik
1 Opzet	1 Opzet
2 Tongbandje/riempje	2 Zweep
3 Staartbeugel	3 Tongbandje/riempje
4 Pessoa bit	4 Slofteugel
5 Slofteugel	5 Sporen met tandwielletjes
6 Pelham bit	6 Stang en trens
7 Stang en trens	7 Staartbeugel
8 Gogue	8 Aansnoerriem
9 Tonglepel	9 Gogue
10 Stang (los)	10 Tonglepel
11 Bijzetteugel	11 Stang (los)
12 Liverpoolstang	12 Pessoa bit
13 Thiedemann teugel	13 Liverpoolstang
14 Halsverlenger/elastiek	14 Kinketting/kinriempje
15 Hackamore	15 Hackamore
16 Trainingsringen	16 Bijzetteugel
17 Kinketting/kinriempje	17 Pelham bit
18 Aansnoerriem	18 Thiedemann teugel
19 Verzwaarde Peesbeschermers	19 Trainingsringen
20 Verzwaarde voeten/ijzers	20 Beenbandages
21 Beenbandages	21 Halsverlenger/elastiek
22 Bit lifter	22 Verzwaarde peesbeschermers
23 Kineton	23 Verzwaarde voeten/ijzers
24 Sporen met tandwielletjes	24 Kineton
25 Oordoppen	25 Bit lifter
26 Zweep	26 Oordoppen

3.3. Samenvatting inventarisatie hulp- en trainingsmiddelen honden en paarden

De geïnterviewde hondentrainers geven aan dat ze veel met middelen werken die het vertonen van het gewenste gedrag belonen. Bijvoorbeeld door het gebruik van voer en speeltjes zoals een bal en een kong. In sommige gevallen worden antitrektuigen gebruikt. Dit beeld komt ook in de vragenlijsten naar voren. De geïnterviewde trainers raden het gebruik van de slipketting af, ook in de vragenlijst stond dit middel bovenaan qua risico op welzijnsaantasting ongeacht of het middel correct gebruik of incorrect wordt gebruikt.

Voor honden werden 10 hulp- en trainingsmiddelen beoordeeld via de Delphi methode. De risico-inschatting van welzijnsaantasting door experts (dierenartsen en gedragsdeskundigen) leverde een vergelijkbaar beeld op. Bij de honden hadden zij grote zorgen over het risico op welzijnsaantasting bij het gebruik van de slipketting en antiblafband met spray; volgens de experts worden deze middelen veelal niet correct gebruikt (slipketting) en/of is het heel lastig om het middel op de juiste manier te gebruiken (antiblafband met spray). Maar ook over de andere acht hulp- en trainingsmiddelen, die zijn meegenomen in het onderzoek, gaven de experts aan dat er een hoog risico was op welzijnsaantasting. De middelen waar de experts de grootste zorgen over hadden, werden door de trainers in de vragenlijst niet of nauwelijks genoemd als middelen die zij gebruiken. Het gebruik bij hondeneigenaren is in dit onderzoek niet geïnventariseerd, zij kunnen deze middelen vaak wel overal aanschaffen en gebruiken zonder deskundige begeleiding. Hiermee is er ook in deze groep een risico op welzijnsaantasting door verkeerd/incorrect gebruik.

Er wordt door de paardentrainers die zijn geïnterviewd een veelzijdigheid aan hulp- en trainingsmiddelen gebruikt. De trainers die geïnterviewd werden, drukten bezorgdheid uit over de potentiële impact van hulpmiddelen op de mond, vooral wanneer ruiters onervaren zijn en nog geen stabiele zit hebben ontwikkeld. Zo maakten de geïnterviewde trainers zich vooral zorgen over het welzijn bij verkeerd gebruik van de slofteugel. Dit beeld kwam ook naar voren in de vragenlijsten, waar dit middel in beperkte mate ook risicovol werd genoemd ongeacht of het middel correct of verkeerd gebruikt wordt.

Voor paarden werden daarna de 26 hulp- en trainingsmiddelen waar zorgen over zijn door dierenartsen en gedragsdeskundigen beoordeeld via de Delphi methode. De risico-inschatting van welzijnsaantasting door experts (dierenartsen en gedragsdeskundigen) leverde een ander beeld op. Het tongbandje/riempje en de opzet werden door de experts als het meest risicovol ingeschat bij correct gebruik. Bij verkeerd/incorrect gebruik werd de hoogste score voor risico op welzijnsaantasting gegeven voor opzet, sporen met wielletjes, zweep, tongbandje/riempje, slofteugel en staartbeugel. Dit vraagt aandacht voor bewustwording over correct gebruik, een aantal van deze middelen worden namelijk door veel trainers uit de vragenlijst ingezet (zoals slofteugel en zweep). Het gebruik bij ruiters en menbers is in dit onderzoek niet geïnventariseerd, zij kunnen deze middelen vaak wel overal aanschaffen en gebruiken zonder deskundige begeleiding. Hiermee is er ook in deze groep een risico bij verkeerd/incorrect gebruik op welzijnsaantasting.

4. Conclusies

Met dit onderzoek is een eerste verkenning gedaan naar het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen bij honden en paarden door professionals in de praktijk. Daarbij is ook de aanwezige kennis over gedragssignalen en leerprincipes bij deze doelgroep geïnventariseerd. Hiervoor werden de volgende twee onderzoeksvragen opgesteld:

1. Welke kennis is aanwezig bij trainers van honden en paarden over het herkennen van de gedragssignalen van honden en paarden en het gebruik van leertheorieën?
2. Welke hulp- en trainingsmiddelen vormen een risico op welzijnsaantasting bij het trainen van honden en paarden?

Professionals uit de praktijk (honden- en paardentrainers) hebben tijd en energie geïnvesteerd in dit onderzoek. Dit heeft een belangrijk maatschappelijk resultaat opgeleverd: meer bewustwording en aandacht voor deze thematiek door het geven van interviews, invullen van vragenlijsten en deelnemen aan de Delphi-studie. Met name het invullen van de vragenlijst door trainers (één van de drie onderdelen van het onderzoek) werd als moeilijk ervaren, en dat is terug te zien in de percentages van trainers die aan de vragenlijst zijn begonnen en die de vragenlijst ook hebben afgemaakt (voltooiingspercentage voor honden was 33% en voor paarden 43%). Vanwege het lage aantal respondenten dat de vragenlijst volledig heeft ingevuld, kunnen er geen statistisch onderbouwde uitspraken worden gedaan over dit onderdeel van het onderzoek. De resultaten bieden echter wel nieuwe inzichten en aanknopingspunten voor vervolgonderzoek.

Correct gebruik van hulp- en trainingsmiddelen vereist kennis van leerprincipes en een goede interpretatie van gedragssignalen. Zowel honden- als paardentrainers/instructeurs gaven aan de terminologie van de leerprincipes te kennen, en vooral van de verschillende vormen van operante conditionering (namelijk positieve bekrachtiging, negatieve bekrachtiging, positieve correctie en negatieve correctie). Wanneer voorbeelden werden beschreven van de verschillende vormen van operante conditionering kon 46% van de hondentrainers bij minimaal 75% van de voorbeelden de juiste vorm van operante conditionering noemen. Bij de paarden kon 29% van de paardentrainers/instructeurs bij minimaal 75% van de voorbeelden de juiste vorm van operante conditionering aankruisen. Naar eigen zeggen passen hondentrainers in de praktijk vooral positieve bekrachtiging (zoals een beloning bij goed gedrag) en negatieve correctie (zoals het wegnemen van iets fijns/prettigs bij ongewenst gedrag) toe. Het gebruik van positieve bekrachtigers komt ook naar voren in de inventarisatie van gebruikte middelen via de vragenlijst, waarbij bij honden training met voer en speeltjes vaak (45%) wordt genoemd. Paardentrainers/instructeurs passen naar eigen zeggen het vaakst positieve bekrachtiging (zoals beloning bij goed gedrag) en positieve correctie (straffen bij ongewenst gedrag) toe in de praktijk. In de inventarisatie naar gebruikte hulpmiddelen

in de praktijk werd het gebruik van positieve bekrachtiging slechts twee keer expliciet genoemd. Het is opvallend dat in de paardensport niet negatieve bekrachtiging als belangrijkste gebruikte leerprincipe in de praktijk naar voren kwam omdat het sturen en tempowisselingen vooral zijn gebaseerd op negatieve bekrachtiging (druk geven met been, of druk op de teugels tot gewenste reactie). Vanuit het welzijn van dieren bekeken heeft het gebruik van bekrachtigers veruit de voorkeur omdat het dier makkelijker een directe link kan leggen met een gewenst gedrag. Alhoewel beloning het meest welzijnsvriendelijk is, blijkt in de praktijk dat een combinatie van positieve (beloning) en negatieve bekrachtiging (wegnemen van druk) zowel een efficiënte als welzijnsvriendelijke manier van trainen is. De hulp- en trainingsmiddelen waar trainers zelf zorgen over hebben en die vervolgens in dit onderzoek door experts (dierenartsen en gedragsdeskundigen) zijn beoordeeld op risico op welzijnsaantasting kunnen niet gebruikt worden als een positieve bekrachtiger.

Uit de diepte-interviews kwam naar voren dat een hulp- of trainingsmiddel alleen maar correct gebruikt kan worden als je goede kennis hebt van leerprincipes en gedragssignalen. Uit de resultaten van de vragenlijsten bleek dat zowel trainers van honden als van paarden moeite hadden om te beschrijven wat de stand van de ogen, oren, mond en staart is die past bij bepaalde emotie van honden en paarden. Door het aan dit soort gedragskenmerken kunnen herkennen wat de emotie van het dier is kan de trainer op tijd signaleren dat het dier het middel als onprettig ervaart of niet snapt wat er van hem gevraagd wordt. Hiermee wordt onnodige stress of pijn voorkomen. Op basis van de resultaten uit de vragenlijst onder trainers zou voorzichtig geconcludeerd kunnen worden dat hier in de opleidingen en de praktijk meer aandacht voor moeten komen.

Op basis van de interviews (met professionele trainers) en vragenlijsten onder professionele trainers is voor zowel hond als paard geïnventariseerd voor welke hulp- en trainingsmiddelen die in de praktijk gebruikt worden de trainers zelf een risico voor welzijnsaantasting zien. Voor honden wordt door de trainers zelf de slipketting, ongeacht hoe die wordt gebruikt, op nummer één gezet als een hulp- of trainingsmiddel dat het welzijn van de hond aantast. De risico-inschatting van welzijnsaantasting die daarna door experts (dierenartsen en gedragsdeskundigen) is uitgevoerd leverde een vergelijkbaar beeld op. Voor honden werden er 10 hulp- en trainingsmiddelen waar zorgen over zijn beoordeeld door dierenartsen en gedragsdeskundigen. Er waren grote zorgen over de slipketting en antiblafband met spray; volgens de dierenartsen en gedragsdeskundigen worden deze middelen veelal niet correct gebruikt (slipketting) en/of is dit heel lastig om correct te gebruiken (antiblafband met spray). De middelen waarover de trainers in de diepte-interviews en de dierenartsen en gedragsdeskundigen bij de beoordeling de meeste zorgen hadden, worden door de trainers in de vragenlijst nauwelijks genoemd als gebruikte middelen.

Voor paarden bleek uit de interviews en de vragenlijst dat door de professionele trainers zelf de slofteugel op nummer één gezet werd als hulp- of trainingsmiddel dat bij verkeerd/incorrect gebruik het welzijn van paarden aantast. Voor paarden werden daarna 26 hulp- en trainingsmiddelen waar trainers zorgen over hadden beoordeeld door dierenartsen en gedragsdeskundigen. Uit deze analyse bleek dat ook bij correct gebruik de grootste zorgen lagen bij het gebruik tongbandje/riempje en de opzet. Bij verkeerd of incorrect gebruik scoorden alle 26 hulp- en trainingsmiddelen hoog op risico voor welzijnsaantasting. De slofteugel en zweep kregen daarbij ook een hoge score en ranking op risico op welzijnsaantasting bij verkeerd gebruik. Dit vraagt aandacht, want deze middelen worden door veel trainers die de vragenlijst hebben ingevuld ingezet (35% slofteugel, 61% zweep). De zweep kreeg bij correct gebruik juist een lage ranking van de dierenartsen en gedragsdeskundigen, de onderbouwing daarvan volgens deze experts was dat een zweep als hulp gebruikt kan worden (mits het alleen een lichte aanraking is) maar ook als correctiemiddel (straf).

Ondanks dat het aantal experts (bij honden) beperkt was en resultaten vooral indicatief zijn, heeft de risicoanalyse op

welzijnsaantasting van de geselecteerde hulp- of trainingsmiddelen zoals die door de experts is uitgevoerd veel inzicht gegeven in de verschillende facetten die een rol spelen bij het gebruik van een middel. Hoewel er niet voor alle hulpmiddelen consensus was over de absolute scores was men unaniem over het feit dat bij verkeerd gebruik van de in dit onderzoek beoordeelde hulp- en trainingsmiddelen het welzijn van honden en paarden wordt aangetast.

Deze inventarisatie naar het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen bij het trainen en opleiden van honden en paarden heeft enkele kritieke aandachtspunten aan het licht gebracht. Er is een grote noodzaak voor het herkennen van gedragssignalen om zo het gebruik van deze hulp- en trainingsmiddelen beter af te stemmen, met als doel het welzijn van de hond of het paard zoveel mogelijk te waarborgen. Het is essentieel dat bij het inzetten van hulp- en trainingsmiddelen deze correct, volgens de leerprincipes, worden gebruikt. Dit houdt in dat gewenst gedrag versterkt en ongewenst gedrag afgezwakt moet worden en dat elke druk van het hulpmiddel direct wordt weggenomen zodra het dier de juiste respons geeft.

5. Gebruikte bronnen

- Bell, C., Rogers, S., Taylor, J., & Busby, D. (2019). Improving the Recognition of Equine Affective States. *Animals*, 9(12), 1124.
- Cobb, M. L., Otto, C. M., & Fine, A. H. (2021). The Animal Welfare Science of Working Dogs: Current Perspectives on Recent Advances and Future Directions. *Front Vet Sci*, 8, 666898. doi:10.3389/fvets.2021.666898
- Innes, L., & McBride, S. (2008). Negative versus positive reinforcement: An evaluation of training strategies for rehabilitated horses. *Applied Animal Behaviour Science*, 112(3), 357-368. doi:https://doi.org/10.1016/j.applanim.2007.08.011
- KNHS. (2018). *Nederland Paardenland*. Retrieved from Ermelo: <https://www.knhs.nl/over-knhs/publicaties/brochure-nederland-paardenland/>
- McLean, A. N., & Christensen, J. W. (2017). The application of learning theory in horse training. *Applied Animal Behaviour Science*, 190, 18-27. doi:https://doi.org/10.1016/j.applanim.2017.02.020
- Merkies, K., & Franzin, O. (2021). Enhanced Understanding of Horse-Human Interactions to Optimize Welfare. *Animals (Basel)*, 11(5). doi:10.3390/ani11051347
- Nielsen, B. L. (2020). *Asking animals: an introduction to animal behaviour testing*. Gloucester, UK: Severn.
- NVG. (2023). Huisdierenbezit Nederlandse huishoudens 2022. Retrieved from <https://www.nvg-diervoeding.nl/nvg-kennisbank/feiten-en-cijfers/infographics/>
- Russell, J. A. (1980). A circumplex model of affect. *Journal of personality and social psychology*, 39(6), 1161.
- Staddon, J. E. R., & Cerutti, D. T. (2003). Operant Conditioning. *Annual Review Of Psychology*, 54(1), 115-144. doi:10.1146/annurev.psych.54.101601.145124
- Visser, E. K. (2021). *In goed gezelschap*. Dronten: Aeres Hogeschool Dronten.
- Wergård, E. M., Temrin, H., Forkman, B., Spångberg, M., Fredlund, H., & Westlund, K. (2015). Training pair-housed Rhesus macaques (*Macaca mulatta*) using a combination of negative and positive reinforcement. *Behav Processes*, 113, 51-59. doi:10.1016/j.beproc.2014.12.008
- Zerati, M., & Alavi, N. (2014). Designing and Validity Evaluation of Quality of Nursing Care Scale in Intensive Care Units. *Journal of nursing measurement*, 22, 461-471. doi:10.1891/1061-3749.22.3.461

Hoofdstuk 6

Bijlagen

6.1. Motie 1151

Motie van het Tweede Kamer lid Graus.

6.2. Hulp- en trainingsmiddelenlijst

Overzicht van de hulp- en trainingsmiddelen met een beschrijving, op alfabetische volgorde.

6.3. Begrippenlijst

Overzicht van de begrippen met een beschrijving, op alfabetische volgorde.

6.4. Aanbevelingen trainers in de praktijk bij honden

Overzicht van aanbevelingen van de geïnterviewde hondentrainers. In de toelichting staan uitspraken van de hondentrainers. Deze uitspraken weerspiegelen niet de opvattingen van de auteurs van dit rapport.

6.5. Aanbevelingen trainers in de praktijk bij paarden

Overzicht van aanbevelingen van de geïnterviewde paardentrainers. In de toelichting staan uitspraken van de paardentrainers. Deze uitspraken weerspiegelen niet de opvattingen van de auteurs van dit rapport.

6.6. Toelichting van/door experts op risico-inschatting welzijnsaantasting hulp- en trainingsmiddelen hond

Argumentatie gegeven score voor risico op welzijnsaantasting bij hoogste scorende middelen.

6.7. Toelichting van/door experts op risico-inschatting welzijnsaantasting hulp- en trainingsmiddelen paard

Argumentatie gegeven score voor risico op welzijnsaantasting bij hoogste scorende middelen.

6.1. Motie 1151

Motie van het lid Graus.

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2020–2021

---

28 286

Dierenwelzijn

Nr. 1151

MOTIE VAN HET LID GRAUS

Voorgesteld 8 december 2020

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

verzoekt de regering, alle dieronvriendelijke hulp- en trainingsmiddelen in kaart te laten brengen door (veterinair) ter zake deskundigen en deze uit te faseren;

en gaat over tot de orde van de dag.

Graus

6.2. Hulp- en trainingsmiddelenlijst

Overzicht van de hulp- en trainingsmiddelen met een beschrijving, op alfabetische volgorde.

Hulp- of trainingsmiddel	Beschrijving
Aansnoerriem	Met de aansnoerriem kan de riem bij paarden strakker worden getrokken.
Antiblaflband	Een antiblaflband is een elektronisch hulpmiddel. De band werkt door middel van een sensor die het blaflgeluid van de hond detecteert en vervolgens een correctie geeft, zoals een elektrische schok. Dit middel is verboden.
Antiblaflband met spray	Een antiblaflband met spray werkt door middel van een sensor die het blaflgeluid van de hond detecteert en vervolgens een correctie geeft met een puf spray (bijvoorbeeld citronella).
Antitrektuig met lijnen onder de oksels	Een antitrektuig met lijnen onder de oksels heeft een band om de nek en 2 lijnen onder de oksels. De riem wordt aan die 2 lijnen bevestigd, bij meer spanning op de riem worden de 2 lijnen onder de oksels van de hond strakker getrokken.
Beenbandages	Beenbandages zijn wikkels die om het onderbeen van de paarden kunnen worden aangebracht. Ze bieden compressie, ondersteuning en bescherming aan geblesseerde delen van het been. Ze kunnen uit verschillende materialen bestaan, veelal van katoen of fleece.
Bijzetteugel	Een bijzetteugel is een directe verbinding tussen de singel en het bit, vaak met een elastische rubberen ring er tussen. De inwerking is afhankelijk van hoe hoog de bijzetteugel aan de singel van paarden wordt vastgemaakt.
Bit lifter	Een bit lifter is een riempje dat vanuit de bitringen naar de riem loopt. Het lift daarmee het bit in de mond van het paard waardoor minder contact is met de lagen en tong. Een bit lifter past op bijna elke riem. Bit lifters worden vooral gebruikt bij het menen en aangespannen sport.
Böttcher speurharnas	Een böttcher speurharnas is meestal gemaakt van nylon of leer. Het harnas komt in verschillende vormen voor met meestal een lus om de borst en een lus om de buik van de hond. De speurlijn wordt onderaan de buik vastgehaakt aan het harnas, de lijn loopt vervolgens tussen de achterpoten door naar achteren.
Breakstick	Een breakstick is een platte, taps toelopende stok die gebruikt wordt voor het scheiden van vechtende honden. Door de breakstick met de smalle kant tussen de kaken van de honden te plaatsen en deze vervolgens te draaien, kunnen de kaken geopend worden.

Hulp- of trainingsmiddel	Beschrijving
Gentle Leader	Een gentle leader wordt ook wel een halstertuig genoemd en bestaat uit een verstelbare halsband die om de nek van de hond wordt geplaatst en een verstelbare tweede band die over de snuit van de hond loopt en aan de halsband is bevestigd. Bij druk op de riem komt er druk op de snuit en de nek van de hond.
Gogue	De gogue bestaat uit een extra kopstok dat met gespjes aan het hoofdstel vastgemaakt is achter de oren van het paard. Aan beide kanten van dit kopstuk zit een riempje dat eindigt in een ring. Door deze ringen loopt een touwtje. Het ene uiteinde loopt door de bitring heen terug naar de leren riem die door de voorbenen naar de singel loopt. Het andere uiteinde loopt via de kaak en gaat over in een leren riem die tussen de voorbenen van het paard wordt vastgemaakt.
Hackamore	Een hackamore is een bitloos hoofdstel maar kan ook in combinatie met een bit worden gebruikt. De teugels worden bevestigd aan de scharen waarmee via de neusriem druk wordt uitgeoefend op de neus, kaak en achter de oren van het paard. De hackamore is niet in alle disciplines toegestaan.
Halsverlenger	Een hulpteugel van elastiek, ook wel halsverlenger genoemd, loopt achter de oren van het paard langs, door de bitringen heen en wordt vervolgens tussen de voorbenen of aan de zijkant op de singel vastgezet.
Halti	Een halti wordt ook wel een halstertuig genoemd. Het bestaat uit een verstelbare halsband die om de nek van de hond wordt geplaatst en een tweede band die over de snuit van de hond loopt en aan de halsband is bevestigd. Deze neusband is meestal ruim bemeten. Meer spanning op de riem geeft meer druk op de neusband. Alleen het halsgedeelte is verstelbaar.
Kineton	Een kineton is een neusriem die via een halve ring in directe verbinding staat met het bit van het paard.
Kinketting	Een kinketting wordt gebruikt bij verschillende bidden met een hefboomwerking. Het zorgt ervoor dat er druk op de onderkaak van het paard uitgeoefend wordt wanneer er druk op de hefboom van deze bidden komt en zorgt er ook voor dat het bit niet te ver kantelt. Het is van belang dat de kinketting niet te strak en niet te los zit.
Kong	Een kong is een rubberen piramidevormig hondenspeeltje van het merk Kong. Het is ontworpen om honden te vermaken en hun natuurlijke kauwbehoefte te bevredigen. Het heeft een holle binnenkant waarin snacks of smeerbare lekkernijen kunnen word teugels gestoken.

Hulp- of trainingsmiddel	Beschrijving
Martingaal	Een martingaal is een stuk uitrusting dat wordt gebruikt bij het rijden van paarden en moet voorkomen dat het paard het hoofd te hoog kan brengen. De martingaal loopt tussen de benen van het paard door en zit aan de singel vast. Richting hoofd splitst de riem zich in twee smallere riempjes met elk aan het uiteinde een ring. Door deze ringen worden de teugels gestoken.
Opzet	Bij een opzet loopt er een touwtje van het borsttuig aan de bovenzijde van de hals naar de bovenzijde van het hoofdstel en over de nek van het paard. Een opzet bestaat uit een opzetteugel en een opzet bit (trensbitje).
Pelham bit	Het Pelham bit voor paarden bestaat uit een mondstuk met zijscharen en ringen. Afhankelijk van discipline en niveau mogen scharen een maximale lengte hebben. Naast de scharen heeft het Pelham bit ook een kinketting. De Pelham kan met verschillende mondstukken worden gebruikt.
Pessoa bit	Het Pessoa bit voor paarden wordt ook wel een drie-ringsbit genoemd. Het heeft naast de basisring 3 extra ringen. Sommige bidden hebben ook 2 of 4 ringen. Het bakstuk wordt bevestigd aan de bovenste ring, de teugel aan grote ring of de ringen daaronder.
Prikband	Een prikband is een halsband die is voorzien van scherpe punten of pinnen aan de binnenzijde van de halsband. Wanneer er spanning op de riem komt te staan, wordt de lus om de nek van de hond kleiner en prikken deze punten in de huid van de hond. Dit middel is verboden.
Slipketting	Een slipketting bestaat uit een metalen ketting en een ring aan elk uiteinde. De ketting glijdt door de ring en vormt een lus die om de nek van de hond past. De ring aan het uiteinde van de ketting wordt gebruikt voor bevestiging van de riem. Wanneer er spanning op de riem komt te staan, trekt de tweede ring strakker aan de ketting en wordt de lus om de nek van de hond kleiner.
Slofteugel	Een slofteugel zijn lange leren riemen waarvan beide uiteindes worden vastgemaakt aan de singel en lopen van daar tussen de voorbenen van het paard door het bit en vanaf daar naar de handen van de ruiter.
Spoor met wielkje	Een spoor met tandwielje is een metalen beugel die aan de achterkant van de laars van de ruiter wordt bevestigd en waarmee de ruiter contact maakt met het paard. Sporen komen in veel soorten en maten, de beoordeling van het risico op welzijnsaantasting richt zich op de spoor met het tandwielje.

Hulp- of trainingsmiddel	Beschrijving
Staartbeugel	Een staartbeugel houdt de staart van het paard in een hogere houding.
Stang	Bij een stang is het mondstuk aan een stuk en heeft het bit zijscharen. De stang komt in veel varianten met en zonder tongboog. Materiaal van de stang kan ook variëren. Afhankelijk van discipline en niveau zijn er minimale en maximale eisen aan onderdelen van de stang (dus dikte, breedte en lengte) voor gebruik bij paarden.
Stang en trens	Een stang en trenshoofdstel is een hoofdstel voor paarden dat bestaat uit twee verschillende soorten bidden, een stang en een onderlegtrens.
Stroomband/schokband	De stroomband/schokband bestaat uit een ontvanger die om de nek van de hond wordt gedragen en een afstandsbediening die in de hand van de trainer wordt gehouden. De ontvanger heeft metalen contactpunten die tegen de huid van de hond rusten en een elektrische impuls afgeven wanneer de afstandsbediening wordt geactiveerd. De intensiteit van de schok kan worden aangepast. Dit middel is verboden.
Stropkoord	Een stropkoord bestaat uit een lus van nylon of leer die om de nek van de hond past, met een metalen ring aan de ene kant en een metalen of plastic stop aan de andere kant. De stop laat toe om het koord hoog in de nek te plaatsen zonder af te zakken. De riem wordt aan de ring bevestigd, wanneer er spanning op de riem komt zal het stropkoord strakker om de nek van de hond komen te zitten. Dit tuig wordt ook wel jachtlijn met 1 stop genoemd.
Target stick/ schijf	Een target stick/ schijf is een hulpmiddel dat wordt gebruikt in hondentraining om gewenst gedrag aan te leren. Het bestaat meestal uit een lange, dunne stok met aan het uiteinde een opvallend object, zoals een bal of een plastic bolletje. Bij een target schijf, is er alleen een schijf die niet vastzit aan een stok. Tijdens de training leert de hond om de schijf of het object aan het uiteinde van de stok aan te raken met zijn neus of poot op commando. Dit kan worden gebruikt om de hond te leren om te komen, te gaan liggen, te zitten, of om andere commando's uit te voeren.
Tongbandje/tongriempje	Het tongbandje of tongriempje wordt over de tong van het paard gelegd en om de onderkaak vastgezet. Het tongbandje/riempje kan uit verschillende materialen bestaan zoals zacht leer of stof of tape. Ook wordt een (natte) nylon kous gebruikt. Het tongbandje/riempje wordt in verschillende disciplines en bij verschillende opleiding niveaus van de paarden gebruikt. Het is niet in elke discipline of niveau toegestaan.

Hulp- of trainingsmiddel	Beschrijving
Tonglepel	Een tonglepel wordt bevestigd aan het bit van het paard met de lepel naar voren gericht. De lepel kan van verschillende materialen zijn zoals metaal en rubber. Er zijn maximale en minimale afmetingen aan de tonglepel die afhankelijk zijn van discipline en niveau. Het is niet in elke discipline of niveau toegestaan.
Trainingsringen	Trainingsringen zijn gewichtsringen die het ritme en de knieactie van het paard stimuleren. Ze kunnen om de voor- of achterbenen worden gebruikt.
U lead	U lead/Antitrektuig met bevestigingsring voor de riem aan de voorkant. Het tuig loopt via de schouders voor de borst van de hond langs en rust op het borstbeen. De riem wordt aan de voorkant vastgemaakt. Het tuig is meestal gemaakt van nylon.
Verzwaarde hoefschoenen/voeten	Verzwaarde hoefschoenen/extra verzwaring op de ijzers. Voor het trainen worden hoefschoenen verzwaard of wordt er extra verzwaring aan de ijzers van paarden toegevoegd.
Verzwaarde peesbeschermers	Verzwaarde peesbeschermers. Peesbeschermers komen in heel veel verschillende vormen, maten en kleuren. Ook het materiaal en vorm kunnen erg van elkaar verschillen. Voor het trainen van paarden worden de peesbeschermers soms verzwaard of worden er dingen bij in gestopt/gesmeerd die een prikkend effect geven op de paardenbenen. Voor de beoordeling van het risico op welzijnsaantasting gaan we hier uit van verzwaarde peesbeschermers.
Zweep	Een zweep komt in veel varianten: van klein tot groot, verschillende kleuren en materialen. Afhankelijk van discipline en niveau is maximale lengte bepaald en wordt zweepgebruik bij paarden (tot op zekere hoogte) toegestaan.

6.3. Begrippenlijst

Overzicht van de begrippen met een beschrijving, op alfabetische volgorde.

Hulp- of trainingsmiddel	Beschrijving
Aversieve trainingsmethode	Een aversieve trainingsmethode is een benadering in gedragstraining waarbij ongewenst gedrag wordt ontmoedigd door middel van het toedienen van negatieve stimuli of straf. Deze methoden zijn gericht op het creëren van een associatie tussen het ongewenste gedrag en onplezierige consequenties.
Counterconditioneren	Counterconditioning bij dieren wordt gebruikt om ongewenste reacties of gedragingen van dieren te verminderen of te veranderen. Het houdt in dat het dier een nieuwe associatie leert tussen een stimulus en een gewenste respons, om zo de ongewenste respons te vervangen door een meer wenselijke reactie.
Cross-species	'Cross-species' verwijst naar interacties, relaties, of eigenschappen die betrekking hebben op meerdere soorten (species) binnen de biologie.
Desensitisatie/desensitiseren	Desensitisatie bij dieren verwijst naar een proces waarbij een dier geleidelijk aan minder gevoelig of minder responsief wordt voor een angstwekkende stimulus. Het houdt in dat de gevoeligheid voor de angstwekkende stimulus afneemt na herhaalde blootstelling daaraan.
Habituatie/habituëren (gewenning)	Habituatie is een vorm van leren waarbij een organisme geleidelijk aan minder respons toont op een herhaalde of constante stimulus die geen beloning of straf met zich meebrengt. Het houdt in dat het organisme zich aanpast aan de stimulus en er minder gevoelig voor wordt naarmate de blootstelling aanhoudt.
Inprenting	Inprenting is een vorm van leren die voornamelijk wordt geassocieerd met dieren, vooral bij jonge dieren, waarbij ze op een gevoelige periode in hun ontwikkeling snel en blijvend bepaalde objecten, individuen of gedragingen leren herkennen en er een sterke binding mee vormen.
Klassiek conditioneren	Klassiek conditioneren, ook bekend als Pavloviaanse conditionering of respondent conditioneren, is een vorm van leren waarbij een oorspronkelijk neutrale stimulus geassocieerd wordt met een stimulus die van nature een bepaalde reactie uitlokt. Hierdoor kan de neutrale stimulus uiteindelijk dezelfde reactie oproepen als de oorspronkelijke stimulus.
Leerprincipes	Leerprincipes zijn concrete richtlijnen en strategieën die worden gebruikt om effectief leren te bevorderen. Ze zijn gebaseerd op empirisch onderzoek en praktijkervaring en bieden specifieke aanbevelingen voor het organiseren en faciliteren van leerprocessen.

Hulp- of trainingsmiddel	Beschrijving
Leertheorieën	Leertheorieën zijn bredere theoretische kaders die proberen het leren als fenomeen te begrijpen en te verklaren. Ze zijn gebaseerd op psychologische, cognitieve en educatieve principes en bieden een theoretisch kader om het leerproces te begrijpen, inclusief factoren die van invloed zijn op leren, hoe mensen informatie verwerken en hoe kennis wordt geconstrueerd.
Negatieve bekrachtiging	Negatieve bekrachtiging verwijst naar het verwijderen of verminderen van een onaangename stimulus of gebeurtenis nadat een gewenst gedrag is vertoond. Het doel van negatieve bekrachtiging is om de waarschijnlijkheid van herhaling van het gewenste gedrag te vergroten.
Negatieve correctie	Negatieve correctie (of negatieve straf) verwijst naar het wegnemen of verminderen van een aangename stimulus of gebeurtenis na het vertonen van ongewenst gedrag, met als doel de waarschijnlijkheid van herhaling van dat gedrag te verminderen.
Operant conditioneren	Operante conditionering, ook wel instrumentele conditionering genoemd, is een leerproces dat wordt gebruikt om gedrag te beïnvloeden en te vormen.
Positieve bekrachtiging	Bij positieve bekrachtiging wordt een beloning of een positieve stimulus gegeven als reactie op het gewenste gedrag. Dit verhoogt de motivatie en versterkt het gewenste gedrag. Het belangrijkste doel van positieve bekrachtiging is om het gedrag te versterken en ervoor te zorgen dat het vaker voorkomt.
Positieve correctie	Positieve correctie (of positieve straf) verwijst naar het toevoegen van een onaangename stimulus of gebeurtenis na een bepaald gedrag, met als doel de waarschijnlijkheid van herhaling van dat gedrag te verminderen.
Sensitisatie/sensibiliseren	Sensibilisatie bij dieren verwijst naar een vorm van gedragsverandering waarbij een organisme een verhoogde reactie vertoont op een stimulus na herhaalde blootstelling daaraan. Het houdt in dat de gevoeligheid voor de stimulus toeneemt.
Sociaal leren	Sociaal leren bij dieren verwijst naar het proces waarbij dieren gedrag, vaardigheden en kennis verwerven door observatie, imitatie en interactie met andere dieren in hun sociale groep. Het houdt in dat dieren leren door te kijken naar en te leren van het gedrag van anderen in hun omgeving.

6.4. Aanbevelingen trainers in de praktijk bij honden

Tijdens de interviews met de hondentrainers kwam naar voren dat de trainers aanbevelingen hadden op het gebied van kennis, observeren van honden, kritisch blijven en opbouw van de training. Ze geven aan dat kennis van de theorie en toepassing in de praktijk essentieel is en dat trainen niet te licht opgevat moet worden, het is 'een denksport', waarbij timing en correct lezen heel belangrijk is. Ze geven aan dat de gebruikte trainingsmethode en hulp- en trainingsmiddelen op de individuele hond afgestemd moeten worden.

Ook benoemen ze het belang om goed naar de hond te blijven kijken en het effect van de training onder andere met behulp van signaleren van stressgedragingen te evalueren en dat het waardevol is om regelmatig in overleg met andere trainers te gaan. Deze aanbevelingen zijn gebaseerd op eigen ervaring en kennis van de trainers en illustreren wat ze zelf van belang vinden. Ze zijn niet gereviewd en/of geverifieerd. De argumentatie voor hun aanbevelingen is te zien in tabel 6.

Tabel 6. Overzicht van aanbevelingen van de geïnterviewde hondentrainers. In de toelichting staan uitspraken van de hondentrainers. Deze uitspraken weerspiegelen niet per sé de opvattingen van de auteurs van dit rapport.

Aanbevelingen	Toelichting
<p>Kennis</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Leer de leermethodes (trainingsmethode) voordat je ze gaat gebruiken en gebruik alle kennis die je hebt. • Specialiseer niet op één soort hulpvraag, zorg dat je meerdere hulpvragen kan trainen. • Dwing je hond niet iets te doen waar hij zich niet prettig bij voelt. • Gebruik zoveel mogelijk beloningen en zo min mogelijk correcties. • Honden willen graag werken dus als je ze een time-out geeft dan zien zij dit als straf/ correctie
<p>Kijken naar en afstemmen op de hond</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kijk vooraf welk ras geschikt is voor het type training dat je wil gaan doen. • Leer elk hulp- en trainingsmiddel dat je gebruikt aan bij de hond. De hond moet snappen wat van hem verwacht wordt als dit middel ingezet wordt. • Altijd duidelijk en consequent zijn naar de hond zodat hij weet wat je bedoelt. • Let op timing, je moet binnen 1,5 seconde belonen • Zorg dat de hond de beloning echt als beloning ziet. • Kijk naar je hond, wat vindt hij leuk, kijk wat hij kan en waar je extra aandacht aan moet besteden, niet elke beloning, trainingsmethode, etc. werkt bij elke hond. • Leer eigenaren ook om goed te kijken naar hun hond en hun handelen. Daarop af te stemmen • Honden mogen fouten maken maar je moet ze helpen om weer het gewenste gedrag te laten vertonen. • Honden communiceren voornamelijk met hun lichaamstaal en lezen ook de lichaamstaal van hun begeleider en trainer, wees daar bewust van. • Zorg dat niet alle honden dezelfde hulpvraag hebben binnen een groep. Honden en begeleiders kunnen van elkaar leren en zien dat iedere hond wel iets heeft wat hem of haar niet perfect maakt.

Aanbevelingen	Toelichting
<p>Kritisch blijven</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zorg dat je een groep trainers hebt om samen te trainen en kijk bij elkaar hoe iemand traint en wat de hond laat zien. Hierdoor leer je meer als trainer en het welzijn van de honden wordt dubbel gecheckt. • Technieken van trainingen blijven evalueren en aanpassen: 'Blijf je kennis updaten en blijf kritisch op je werk.' • Leg de fout niet bij de hond neer, maar ga kijken waar het mis gaat in je stappenplan en ga een stap terug of vraag hulp of bedenk een nieuwe tactiek. • Controleer of de hulp- en trainingsmiddelen goed zijn afgesteld en niet te strak zitten.
<p>Opbouw</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Pups moeten leren en plezier uit trainen halen, maar moeten ook herstellen en slapen. • Als een hond gewenst gedrag vertoont beloon dit meteen en probeer het gewenste gedrag door te trainen zodat de hond het gedrag kent op commando en op de juiste timing kan uitvoeren • Vaardigheden moet je aanleren als de hond niet te opgewonden is (lage driften) en in een prikkelarme omgeving • Rustig opbouwen en niet te snel willen gaan en kies een startpunt, doe niet alles tegelijk. • Gebruik stappenplannen, bouw de training rustig op en train op verschillende locaties en zorg dat je de volgorde van je training verwisselt zodat de hond niet gewend raakt aan een bepaalde volgorde.

6.5. Aanbevelingen trainers in de praktijk bij paarden

Tijdens de interviews met de paardentrainers kwam naar voren dat de trainers aanbevelingen hadden op het gebied van kennis, observeren van paarden, kritisch blijven en opbouw van de training. Paardentrainers geven aan dat het heel belangrijk is om goed naar het paard te blijven kijken. Kennis over het paard, type paard en trainingsmethoden is essentieel. Het karakter van het paard moet bij de discipline passen en ook de matching tussen paard en ruiter wordt als belangrijk aangegeven. Elk paard is anders, trainers en ruiters moeten zich

daarvan bewust zijn en training en mogelijk in te zetten hulp- en trainingsmiddelen daarop aanpassen. Deze aanbevelingen zijn gebaseerd op eigen ervaring en kennis van de trainers en illustreren wat ze zelf van belang vinden. Ze zijn niet gereviseerd en/of geverifieerd. De argumentatie voor hun aanbevelingen is te zien in tabel 7.

Tabel 7. Overzicht van aanbevelingen van de geïnterviewde paardentrainers. In de toelichting staan uitspraken van de paardentrainers. Deze uitspraken weerspiegelen niet per sé de opvattingen van de auteurs van dit rapport.

Aanbevelingen	Toelichting
<p>Kennis en toepassing</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kennis van achtergrond paard/ bloedlijnen is nodig zodat er inzicht is in karakter. • Zowel kennis van theorie als praktijk is nodig. • Goede opleiding en ervaring is noodzakelijk. • Vertel wat je doet, waarom je iets doet, hoe je het doet en wat jij van de ruiter verwacht. • Weet hoe je communiceert, geef geen tegenstrijdige signalen aan het paard.
<p>Kijken naar en afstemmen</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Gebruik alleen hulp- en trainingsmiddelen die het paard nodig heeft en niet meer. • Stop als het betreffende hulp- en trainingsmiddel niet meer nodig is. • Kijk naar gedrag, gezondheid, karakter en wat het paard nodig heeft, pas daar je trainingsschema en keuze van middelen op aan. • Karakter van het paard moet bij de discipline passen en anders niet mee gaan trainen. • Zorg dat je een band krijgt met je paard en dat je elkaar kent. • Match paarden en ruiters aan elkaar die een klik en respect voor elkaar hebben. • Alles wat je een paard aanleert ook herhalen, zo weet je zeker dat het paard je begrepen heeft en leert het paard sneller omdat hij minder terugval krijgt. • Geef de paarden de tijd om na te denken over hetgeen wat er gevraagd wordt en wat ze doen.
<p>Opbouw</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Begin op de leeftijd van twee jaar en bouw de training rustig op, zo wennen paarden sneller aan fysiek bezig zijn en het werken met mensen. • Laat een jong paard regelmatig met een ervaren paard meetrainen en kijk hoe het gaat. • Rustig zadelmak maken en pas op wedstrijd gaan als het paard er klaar voor is. Paarden moeten leuke ervaringen op doen en sommige paarden leren trager dan anderen.

Aanbevelingen	Toelichting
<p>Opbouw</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Stapsgewijs training: 'Gebruik een stappenplan, trainingsprotocollen en planningen'. • Zorg dat er balans is tussen genoeg trainen en rust. Spieren moeten herstellen, hersenen moeten alles verwerken en soms kan een paard wangedrag vertonen door te weinig rust. • Afwisseling in soort training zorgt voor opbouw in kracht, coördinatie en uithoudingsvermogen. • Geef het paard de tijd en ruimte om aan een hulp- of trainingsmiddel te wennen.
<p>Veiligheid en gezondheid</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Regelmatige controle van de mond en de benen van de paarden, dit moet een routine worden. • Trainers en stallen moeten een blessureprotocol hebben en zich daaraan houden
<p>Kritisch blijven</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Blijf kritisch kijken naar wat je doet • Durf eerlijk naar jezelf te zijn en te kijken waar de fout ligt als er iets misgaat. • Evalueer regelmatig je trainingen en neem de training desnoods op om terug te kijken.

6.6. Toelichting van/door experts op risico-inschatting welzijnsaantasting hulp- en trainingsmiddelen hond

Tabel 8. Argumenten gegeven score voor risico op welzijnsaantasting bij hoogste scorende middelen

	Score correct gebruik (mediaan, min-max)	Score incorrect gebruik (mediaan, min-max)	Omschrijving welzijnsaantasting door experts, argumentatie van lage naar hoge scores en voor incorrect gebruik.
Antiblaflband met spray	9 (3-9)	9,5 (5-10)	<ul style="list-style-type: none"> Mits de band goed afgesteld is, dan goed in te zetten De citronella spray geeft een onaangename geur die lang kan blijven hangen waardoor correctie langdurig is. Impact kan groot zijn. In combinatie met dat dit middel vaak in afwezigheid van de eigenaar ingezet wordt maakt dat dit middel niet goed te monitoren is en de impact groot kan zijn. Het wordt vaak in afwezigheid van de eigenaar ingezet. Het is een niet goed te monitoren hulpmiddel en niet correct inzetbaar.
Antitrektuig met lijnen onder de oksel	8 (3-8)	8,5 (5-10)	<ul style="list-style-type: none"> Het tuig geeft niet echt pijn maar kan wel onbalans veroorzaken. De beperking van de bewegingsvrijheid kan fysieke problemen geven en de hond moet eerst een negatieve ervaring gehad hebben voordat het gedrag vermeden gaat worden. Kans op wrijving in kwetsbare gebieden door de dunne lijnen. Bij harder trekken en vaker en langdurige inzet is er meer kans op beschadigingen. Het beperkt dan blijvend de beweging en het kan zo de spierontwikkeling beïnvloeden. Het is niet te bedoeling dat dit middel langdurig ingezet wordt en dit gebeurt nu in de praktijk vaak wel.
Böttcher speurharnas	8 (4-8)	8 (5-9)	<ul style="list-style-type: none"> Bij correct opleiden van de hond en weinig spanning op de lijn, is het risico beperkt. In de praktijk zal er vaak wel spanning op de lijn zijn, omdat deze honden vanwege hun hoge drive trekken. Dat geeft gedurende langere tijd druk op kwetsbare delen waardoor de honden verwondingen, pijn en ongemak kunnen ervaren. Weinig verschil in risico op welzijnsaantasting tussen correct en incorrect gebruik van dit middel, omdat het gebruik van het harnas is gebaseerd op het toebrengen van ongerief.

	Score correct gebruik (mediaan, min-max)	Score incorrect gebruik (mediaan, min-max)	Omschrijving welzijnsaantasting door experts, argumentatie van lage naar hoge scores en voor incorrect gebruik.
Slipketting	8 (3-8)	9 (5-9)	<ul style="list-style-type: none"> • Alleen risico op fysieke schade als er heel hard getrokken wordt. Wel kan er kortdurend benauwdheid optreden • De hals bevat veel structuren die aangedaan worden bij het aantrekken van de slipketting. Er zijn honden die zelfs een overmatig gespierde nek ontwikkelen om zich te verweren. Het geeft risico op fysiek en mentaal letsel en de vertrouwensband met de eigenaar vermindert. • Het middel wordt zelden correct gebruikt en sommigen vinden dat dit middel verboden zou moeten worden.
Stropkoord/ Jachtlijn met 1 stop	8 (3-8)	8,5 (4-9)	<ul style="list-style-type: none"> • De fysieke schade bij correct gebruik- van het stropkoord valt mee. • Elke correctie zal een pijnprikkel geven aan de hond. De hals bevat veel structuren die aangedaan worden bij aantrekken van de jachtlijn, risico's zijn vergelijkbaar met de slipketting maar er is minder risico op verstikking door de stop. • Bij het hoog aanbrengen van de lijn en veel spanning op de lijn, geeft een continue onaangename prikkel. Het is net een tik minder erg dan een slipketting en zou uitsluitend gebruikt mogen worden door hoogopgeleide professionals en onder bepaalde omstandigheden, is snel incorrect te gebruiken. Het heeft geen plek in hondentraining.
Antiblafband met geluid en/of vibratie	7,5 (5-10)	8,5 (6-10)	<ul style="list-style-type: none"> • Bij zeer goede timing in combinatie met stemcorrectie kan het helpen honden te trainen bij extreem blafgedrag, het geeft geen ernstig ongemak. • Met name het piepende geluid kan als een behoorlijk aversieve prikkel ervaren kan worden en bij vibratie zal dit minder zijn. De impact van dit middel hangt af van hoe de hond deze correctie ervaart. Het is vooral mentaal belastend en een manier van symptoombestrijding, het echte probleem wordt niet aangepakt • Door verkeerde timing van de correctie bij antiblafbanden met geluid en/of vibratie wordt de correctie nog onvoorspelbaarder en zal de stress toenemen.

	Score correct gebruik (mediaan, min-max)	Score incorrect gebruik (mediaan, min-max)	Omschrijving welzijnsaantasting door experts, argumentatie van lage naar hoge scores en voor incorrect gebruik.
Ecollar trainingsband met vibratie	5,5 (5-8)	8 (6-9)	<ul style="list-style-type: none"> • Bij correct gebruik en goede timing valt het risico mee. • De intensiteit is wellicht niet zo groot maar is afhankelijk van de gevoeligheid van de hond. De band wordt langere tijd gedragen en kan dan voor een gevoel van continue onvoorspelbaarheid en onveiligheid zorgen. • Incorrect gebruik geeft meer onvoorspelbaarheid, stress en frustratie.
U lead	6,5 (3-7)	7,5 (6-9)	<ul style="list-style-type: none"> • Het tuig geeft niet echt pijn maar kan wel onbalans veroorzaken. Soms nodig als snelle manier om hond te laten stoppen i.v.m. veiligheid. • De hond moet eerst een aversieve ervaring gehad voor werking. Het geeft beperking van de bewegingsvrijheid wat fysieke problemen kan geven. • Bij harder trekken en vaker en langdurige inzet blijvende beperking van de beweging, met beïnvloeding van spierontwikkeling en balans.
Halti Gentle Leader	5 (2-6) 5 (3-6)	7,5 (4-8) 8 (5-8)	<ul style="list-style-type: none"> • Bij correct gebruik (dubbele lijnen) en voor het aanleren van ander (gewenst) gedrag kan het volgens de experts een fijn hulpmiddel zijn. • Bij de gentle leader staat er in vergelijking met de halti meer druk op de neus en nek. Er is goede kennis nodig voor correct inzet en het tuig moet goed afgesteld worden. Niet gebruiken bij honden met nekklasten. • Incorrect gebruik is vaak dwingend, geeft verhoogde druk op neus en nek, wat een onaangename prikkel is en zelfs voor nekletsel en soms ademhalingsproblemen kan zorgen.

6.7. Toelichting van/door experts op risico-inschatting welzijnsaantasting hulp- en trainingsmiddelen paard

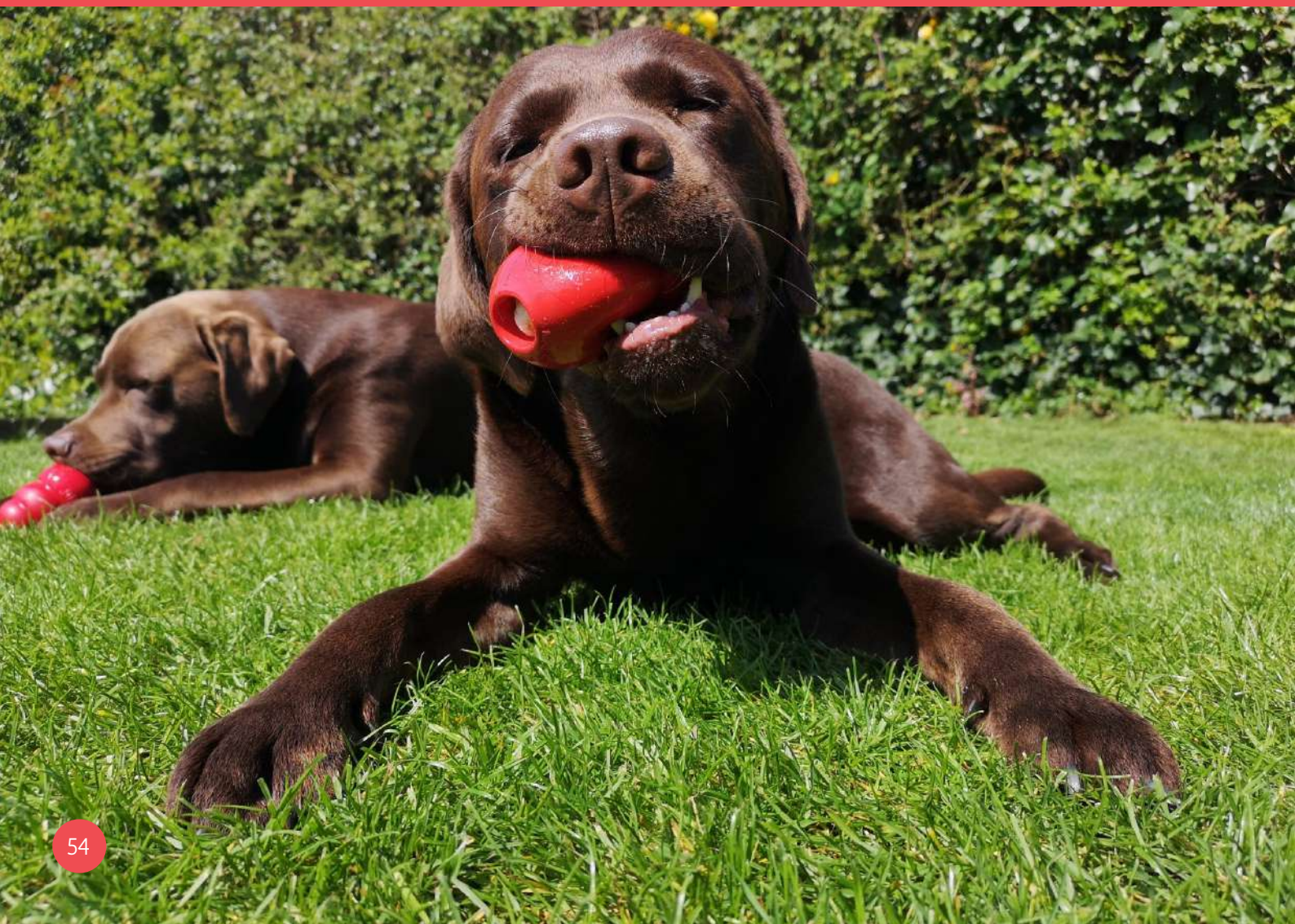
Tabel 9 Argumentatie gegeven score voor risico op welzijnsaantasting bij hoogste scorende middelen

	Score correct gebruik (mediaan, min-max)	Score incorrect gebruik (mediaan, min-max)	Omschrijving welzijnsaantasting door experts, argumentatie van lage naar hoge scores en voor incorrect gebruik.
Opzet	9(2-10)	10(8-10)	<ul style="list-style-type: none"> • De opzet werkt in op de bovenkaak en daar zelden beschadigingen geeft en dat deze opzet meestal maar kort (3-15 minuten) gebruikt wordt. • Het middel is mentaal en fysiek schadelijk omdat het hoofd en de hals door de opzet vastgezet worden, dit geeft ook spanning in het hele lichaam. Halsgebruik is belangrijk voor het welzijn. • Incorrect gebruik geeft een verandering van normaal lichaamsgebruik met chronische gewrichtsschade in de nek, spierproblemen en beschadigingen aan lagen en kaakgewrichten tot gevolg.
Tongbandje	9(1-10)	10(4-10)	<ul style="list-style-type: none"> • Het ziet er heftiger uit dan het daadwerkelijk aantastend is. • Indien goed aangebracht en juiste materiaal zorgt het ervoor dat tong niet over bit kan waarbij tong en tongbeenproblemen zelden gezien worden • Het paard probeert met de tong de druk van het bit te verlichten en dit kan door gebruik van de tongriem niet, bovendien is er risico op belemmering van de doorbloeding met kans op beschadiging van het tongbeen. De verhoogde stress bij gebruik zorgt voor meer speekselaanmaak wat nu juist lastiger weg te slikken is voor het paard. Dit middel is mentaal begrenzend, geen natuurlijke uitingen van de tong en waarschijnlijk ook mond mogelijk. • De doorbloeding staat extra onder druk bij incorrect gebruik met daarbij kans op beschadiging van het tongbeen. Het middel is dusdanig invasief dat het beter niet gebruikt kan worden.
Staartbeugel	8(3-10)	10(5-10)	<ul style="list-style-type: none"> • De staartbeugel wordt vooral gezien als een middel dat gebruikt wordt puur alleen voor het aanzicht. Het staartgebruik wordt volgens alle experts beperkt, het is niet zeker of de staartbeugel pijn geeft. • Een stuk wervelkolom wordt vastgezet in een onnatuurlijke houding en daarmee wordt het paard beperkt in correct gebruik van zijn staart en hele lichaam. Daarnaast is communicatie m.b.v. de staart verminderd. Het gebruik is daarom niet te verantwoorden • Bij niet passend materiaal en incorrect gebruik kunnen huidbeschadigingen optreden, ook kan het paard insecten niet wegjagen en beïnvloedt het 'de mentale gesteldheid' in negatieve zin.

	Score correct gebruik (mediaan, min-max)	Score incorrect gebruik (mediaan, min-max)	Omschrijving welzijnsaantasting door experts, argumentatie van lage naar hoge scores en voor incorrect gebruik.
Verzwaarde peesbeschermers	8 (1-10)	9 (7-10)	<ul style="list-style-type: none"> • Met geleidelijke opbouw en beperkt gewicht valt het risico mee. • De verzwaring beïnvloedt de paslengte en zwaai van het been, en dus de biomechanica, met daardoor een verhoogde kans op blessures. Dit middel is volgens hen niet correct te gebruiken. • Bij veelvuldig gebruik is het niet alleen nadelig op het moment zelf, maar ook voor het lichaam op lange termijn. Ook kunnen bij verkeerd gebruik de bevestigingsmaterialen voor afsnoering zorgen.
Verzwaarde voeten/ijzers	8 (2-10)	9 (5-10)	<ul style="list-style-type: none"> • Als er geleidelijk aan getraind wordt zijn er geen problemen te zien. • De biomechanica is veranderd met als gevolg een onrealistische belasting en dus meer kans op blessures. • Bij incorrect gebruik nog meer risico op blessures door de overbelasting en onnatuurlijk gebruik van het lichaam. Dit geeft afhankelijk van de mate van modificatie, fysieke en mentale stress en oververmoeidheid.
Trainingsringen	7 (1-10)	9 (7-10)	<ul style="list-style-type: none"> • Laag risico als het alleen om 'rammelende' ringen die stimuleren om benen hoger op te tillen, het gebruik kort is en het materiaal goed is • Dit middel forceert een onnatuurlijke beweging en is daarom niet te verantwoorden en geeft risico op blessures. Bovendien kan het, zeker als er leidsels aan bevestigd worden, voor veel angst en stress zorgen, dit wordt ook wel 'trixen' genoemd. • Bij incorrect gebruik geeft het onvoldoende bewegingsvrijheid en een continue overprikkeling van het bewegingsapparaat. Het geeft mentale stress omdat deze manier van trainen geen beloning met zich meebrengt.
Beenbandages	7 (1-10)	9 (5-10)	<ul style="list-style-type: none"> • Het risico is afhankelijk van doel. Voor veterinaire doeleinden kunnen ze een positief effect hebben. Daarnaast kunnen ze kortdurend nodig zijn om beschadigingen door strijken te voorkomen. • Alle experts geven aan dat bandages geen biomechanisch bewezen nut hebben. Langdurig gebruik, zeker tijdens activiteiten, verhoogt de temperatuur in de pezen met schade tot gevolg. • Bij incorrect gebruik kan het te strak aanbrengen problemen geven voor de doorbloeding, en te los aanbrengen kan door verschuiving of losraken tot gevaarlijke situaties leiden. Bij hoge temperaturen kan bij het verwarmende effect verveelvoudigen.

	Score correct gebruik (mediaan, min-max)	Score incorrect gebruik (mediaan, min-max)	Omschrijving welzijnsaantasting door experts, argumentatie van lage naar hoge scores en voor incorrect gebruik.
Oordoppen	6 (1-9)	8 (1-10)	<ul style="list-style-type: none"> • Het risico valt mee zolang de beweging van de oren niet beperkt wordt en het omgevingsgeluid alleen gedempt wordt, het kan wellicht bijdragen aan het welzijn van paarden door het paard in zulke situaties te beschermen tegen hele harde geluiden. • Het contact met de buitenwereld is verstoord en het paard kan niet op een normale manier communiceren. Vermindering van het waarnemingsvermogen geeft altijd een welzijnsrisico. • Het gebruik van oordoppen voor het in bedwang houden van een gestrest paard is incorrect. Ook het in doen van de doppen en dan als ruiter/jockey uit te trekken om een schrikreactie uit te lokken om een laatste boost snelheid te ontlokken is onwenselijk.
Gogue	5 (4-9)	9 (8-10)	<ul style="list-style-type: none"> • Het lijkt bij kortdurend gebruik te tolereren. • Dit middel geeft beperking van de hoofd-halsbeweging en er zijn zorgen over de hoeveelheid druk en extra inwerking achter de oren die dit middel geeft. • Langdurig gebruik is niet acceptabel. Ook kan je in noodsituaties het paard niet direct losmaken. • Bij incorrect gebruik is de kans groot dat er een geforceerde houding ontstaat met veel druk op het atlasgebied. Het veroorzaakt een beweging die niet natuurlijk is en dus fysiek ongemak met zich meebrengt.
Tonglepel	5 (2-10)	8 (3-10)	<ul style="list-style-type: none"> • De tong is niet heel sensitief vanwege het stevige epitheel als bescherming tegen harde plantendelen. Een tonglepel van zacht materiaal zal niet echt onaangenaam zijn en deze bidden werken niet dwingend maar begrenzend. • De tong ligt met een reden over het bit en als je dat beperkt geef je het paard een verminderde controleerbaarheid met welzijnsaantasting tot gevolg. Er is geen correct gebruik mogelijk, het is symptoombestrijding en verhult andere problemen. • Bij incorrect gebruik kan snel fysieke beschadiging optreden met pijn tot gevolg.

	Score correct gebruik (mediaan, min-max)	Score incorrect gebruik (mediaan, min-max)	Omschrijving welzijnsaantasting door experts, argumentatie van lage naar hoge scores en voor incorrect gebruik.
Sporen met tandwieltsjes	4 (1-9)	10 (8-10)	<ul style="list-style-type: none"> • Het risico valt mee omdat sporen een versterking zijn van een tactiele prikkel. • Er is zeer goede lichaamscontrole nodig voor correct gebruik en het nodigt uit tot mishandeling en ongewenst gebruik, met een pijn prikkel en stress en onrust tot gevolg. Er is risico op weefselbeschadiging en de huid kan opstropen als het wieltsje niet door rolt. • Het risico op verwonding neemt toe bij incorrect gebruik, het paard is 'tot bloedens toe open te prikken' met daaropvolgend littekenvorming en hypersensitiviteit.
Zweep	2 (1-9)	10 (7-10)	<ul style="list-style-type: none"> • Er zijn geen welzijnsproblemen te verwachten als de zweep alleen als aanwijzstok wordt gebruikt volgens enkele experts, ook een 'kriebeltje' met de zweep om een hulp duidelijk te maken kan als trainingstechniek zeer behulpzaam zijn. • Om het paard de zweep als waarschuwing te laten zien, moet deze wel eerder de consequenties ervaren hebben. Het geeft angst en stress bij het paard. • In praktijk is het makkelijk om hiermee de frustratie op het paard uit te oefenen, bij slaan veroorzaakt dit middel pijn.
Slofteugel	4 (1-10)	10 (4-10)	<ul style="list-style-type: none"> • Wanneer het paard slechts kortdurend in hyperflexie is, zijn er geen welzijnsproblemen • Dit middel is alleen te verantwoorden in potentieel gevaarlijke situaties als noodrem. Het dwingt het paard in een onnatuurlijke houding en geeft een risico op overbelasting van het hoog cervicale deel van de hals. De hoeveelheid geleverde druk is moeilijk in te schatten voor de ruiter. • Chronisch en verkeerd gebruik fysieke schade, evenals een mentale welzijnsaantasting door de geforceerde hoofd-halshouding.
Thiedemann teugel	4 (2-7)	9 (7-10)	<ul style="list-style-type: none"> • Op voorwaarde dat het paard een goede lichaamshouding heeft vinden anderen dit juist een prima hulpteugel om een paard te begrenzen, er moet dan bij normale aanleuning geen druk op deze teugel staan. • Gebruik van deze teugel zorgt voor een verkeerde manier van trainen waar de houding wordt afgedwongen en voor pijn en eventueel mondletsel kan zorgen. • Het langere tijd in extreme houding fixeren kan tot ernstige fysieke en mentale schade leiden.

aereshogeschool.nl/dronten

Aeres Hogeschool Dronten
Postbus 374
8250 AJ Dronten

De Drieslag 4
8251 JZ Dronten
088 - 020 6000

info.hogeschool.dronten@aeres.nl

Auteurs:

Lectoraat Human-Animal Interactions
Kathalijne Visser
Sandra Haven-Pross

Disclaimer

© Stichting Aeres Groep. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Aeres.

Juni 2024